

■ Av. Erdi YETKİN* ■

VINTER VE DİĞERLERİ v. BİRLEŞİK KRALLIK DAVASINDAN GÜNÜMÜZE İNDİRİLEMEZ MÜEBBET HAPİS CEZASI ve UMUT HAKKI**

FROM THE CASE OF VINTER AND OTHERS v. UNITED KINGDOM TO THE PRESENT DAY IRREDUCIBLE LIFE SENTENCE AND THE RIGHT TO HOPE

ÖZET

Ölüm cezasının kaldırılmasının ardından hukuk sistemlerinde bu cezanın yerine müebbet hapis cezasının ikame edildiği göze çarpmaktadır. İndirilemez bir başka deyişle saliverilme imkanı olmayan müebbet hapis cezasının AİHS m. 3 hükmü ile uyumluluk ilişkisi ise son yıllarda sıkça gündeme gelmektedir. Vinter v. Birleşik Krallık Kararı ile birlikte umut hakkı daha sık tartışılır olmuş ve bu kararlar birlikte AİHM, iç hukuklardaki müebbet hapis cezalarının yasal olarak ve fiilen indirilebilir nitelikte olup olmadığını daha ayrıntılı bir şekilde incelemeye başlamıştır. Trabelsi v. Belçika kararı ile birlikte ise umut hakkı içtihadının suçluların iadesini de etkilediği gözlemlenmektedir. AİHM umut hakkı içtihadı bağlamında; Öcalan 2/Kaytan/Gurban/Boltan v. Türkiye kararlarında Türkiye hakkında ihlal kararları vermiştir. Son örneğini Litvanya’da gördüğümüz üzere Avrupa Konseyi’ne üye ülkelerin mevzuatlarını AİHM’in umut hakkı içtihadı ile uyumlaştırma çabaları da artmaktadır. Bu nedenledir ki Türk ceza hukukundaki koşullu saliverilme yasalarına dair düzenlemelerin, AİHM içtihatları bakımından yeniden değerlendirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Müebbet Hapis Cezası, İndirilemez Müebbet Hapis Cezası, Umut Hakkı, Saliverilme Olasılığı, Cezanın Amacı, Suçluların İadesi

ABSTRACT

Following the abolition of the death penalty, it is noteworthy that life imprisonment has replaced death penalty in many legal systems. The compatibility between the irreducible life sentence, in other words, life imprisonment without any prospect of release and Article 3 of the ECHR has become a current issue in recent years. The term of “The Right to Hope” has been frequently argued through the Vinter v. United Kingdom decision and following this decision European Court Human Rights has commenced examining in more detail whether life-long sentences are both de jure and de facto reducible in domestic laws. It can be seen through Trabelsi v. Belgium decision that included the extradition of offenders has affected the Court’s case-law on the right to hope. In this context, the Court has ruled against Turkey in the cases of Öcalan N.2/Kaytan/Gurban/Boltan v. Turkey. As we have seen the recent example in Lithuania, the efforts that aimed to adapt legislations of Council of Europe member states to the Court’s case-law on a right to hope are getting raised. Due to these reasons, there is a need to reevaluate prohibitions related to conditional release in Turkish criminal law in consideration of the Court’s case-law.

Keywords: Life Imprisonment, Irreducible Life Sentence, The Right to Hope, Prospect of Release, Purpose of Punishment, Extradition.

* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi/Avukat, İstanbul Barosu, erdiyettinn@gmail.com

** Bu çalışma, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı Doktora Programı “Ceza Hukukuna İlişkin AİHM ve Bireysel Başvuru Kararları” dersi kapsamında hazırlanan çalışmanın yayım için düzenlenmiş halidir.

GİRİŞ

İnsan hakları ve insan onuru kavramları çerçevesinde yaşanan gelişmeler ile çağdaş ceza hukukunda “Hümanizm” ilkesinin benimsenmesi, suç karşılığı öngörülen yaptırımları ve bu yaptırımların infazını doğrudan etkilemiştir. Bilhassa bu etkiyi, başta Avrupa Konseyi’ne üye devletler olmak üzere pek çok ülkede ölüm cezasının ilga edilmesi ya da mevzuatında ölüm cezasına yer veren devletlerde bu cezanın fiilen tatbik edilmemesi bağlamında gözlemlemek mümkündür.

Cezaların; insan hakları fikri ile insan onuru kavramına uygun olması düşüncesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) tarafından Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (AİHS) “yaşayan bir belge olarak” yorumlanması anlayışla birleşince, indirilemez bir başka deyişle salıverilme/serbest kalma umudu olmaksızın infazı ölüncüye değin devam eden müebbet hapis cezası bağlamında da çeşitli tartışmalar ve yargı kararları ortaya çıkmıştır. Bilhassa “Vinter ve diğerleri v. Birleşik Krallık Kararı” (Vinter Kararı), AİHM’in konuya ilişkin içtihadı ve bu içtihadın insan hakları düşüncesi ile insan onuru kavramına uygunluğu bakımından son derece önemli bir yere sahiptir.

Çalışmamızda; indirilemez müebbet hapis cezası kavramı, başta Vinter v. Birleşik Krallık kararı olmak üzere özellikle güncel Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları çerçevesinde ve cezalandırmanın esasına dair günümüz ceza hukukunda kabul edilen görüşler uyarınca ve keza Türk Hukuku ile Anayasa Mahkemesi kararları da irdelenmek suretiyle incelenecektir. Makalemizin sonuç kısmında ise, AİHM’in umut hakkına ilişkin olarak Türkiye hakkında vermiş olduğu ihlal kararları dolayısıyla, umut hakkına dair mahkemenin içtihatları çerçevesinde, hukukumuzda yapılması gerekenlere dair çıkardığımız sonuç ve öneriler belirtilecektir.

Makalemiz içeriğinde ceza, hapis cezası, müebbet hapis cezası kavramlarına temelden karşı olan görüşlere de değinilmektedir. Bununla birlikte çalışmamızın, temelde anılan kavramların tartışılmasından ziya-

de – ki böylesi bir tartışmanın gerekli ve faydalı olacağı kanısındayız – indirilemez müebbet hapis cezası üzerine hukuki bir inceleme olduğunu belirtmek istemekteyiz.

I. ÇALIŞMANIN ÇERÇEVESİNİ OLUŞTURAN KAVRAMLAR

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK) m. 45 hükmünde suç karşılığında uygulanacak cezaların, hapis ve adli para cezası olduğu belirtilmiştir. TCK m. 46 hükmünde hapis cezalarının türleri ise ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası, müebbet hapis cezası ve süreli hapis cezası olarak ifade edilmiştir. TCK m. 47 hükmüne göre ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası, hükümlünün hayatı boyunca devam edecek olup bu ceza kanun ve ilgili mevzuatta belirtilecek sıkı güvenlik rejimine göre infaz edilecektir. TCK m. 48 hükmünde müebbet hapis cezasının ise hükümlünün hayatı boyunca devam edeceği belirtilmiştir.

Yukarıda zikredilen kanuni düzenlemelerden de anlaşılacağı üzere, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile müebbet hapis cezasının hükümlünün hayatı boyunca devam etmesi esası belirlenmiştir. Bu iki ceza türü arasındaki fark ise, infazın sıkı güvenlik rejimine göre gerçekleşip gerçekleşmemesi noktasındadır. Bununla birlikte her ne kadar ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile müebbet hapis cezası kural olarak hükümlünün hayatı boyunca devam edecek olsa da çeşitli mekanizmalar vasıtasıyla bu cezalara mahkûm olanlara erken tahliye imkânı tanınmaktadır. Türk Hukuku bakımından bu noktada ilgili kurum, koşullu salıverilmedir. 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun (İnfaz Kanunu) m. 107 hükmünde düzenlenen koşullu salıverilmeden yararlanabilmek için Kanunda belirlenen infaz süresi iyi halli olarak geçirilmelidir. Bu bağlamda İnfaz Kanunu m. 107 hükmünde ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile müebbet hapis cezası mahkûmlarının koşullu salıverilmeden yararlanmaları için infazı gereken süreler de belirtilmiştir.

Ölüm cezasının kaldırılma eğilimi ile birlikte, ağır olarak kabul edilen çeşitli suçlardan mahkûm olanlara erken tahliye olanağının tanın-

madığı düzenlemeler yaygınlaşmıştır. Böylelikle belirli suçları işleyen müebbet hapis cezası mahkûmlarının cezası, hayatları boyunca devam edecektir. Dolayısıyla cezadan indirim yapılmaya olanağı mevcut değilse müebbet hapis cezası, hükümlünün hayatının sonuna kadar devam edecek, bu mahkûmların salıverilme imkânı olmayacaktır.

Müebbet hapis cezasının hükümlünün hayatı boyunca devam etmesi çeşitli şekillerde adlandırılmaktadır. İndirilemez¹ müebbet hapis cezası, azaltılamaz müebbet hapis cezası², indirimsiz müebbet hapis cezası³, salıverilme yolu kapalı müebbet hapis cezası⁴, tahliye umudu olmayan hapis cezası⁵, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının kesintisiz infazı⁶, infazı ölünceye kadar sürecek müebbet hapis cezası⁷, şartla tahliye olanağı bulunmayan/şartla salıvermesiz müebbet hapis cezası⁸ tanımlamaları bu bağlamda örnek olarak gösterilebilir. Çalışmamızda “İndirilemez Müebbet Hapis Cezası” terimini tercih ettik. Zira TCK m. 47 ve 48 hükümlerinde de belirtildiği üzere müebbet hapis cezası, hükümlünün hayatı boyunca devam edecek ceza anlamına gelir. Buna karşın ceza hukuku ile insan hakları hukukunun geldiği aşama itibariy-

¹ AİHM kararlarında da “irreducible” kelimesinin sıklıkla kullanıldığı göze çarpmaktadır. Konuya dair bilgi notu, meseleye dair İngilizce terminoloji bakımından fikir verici olabilecektir. https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Life_sentences_ENG.pdf, Çevrimiçi, 10.10.2019. Fahrettin Kıdıl, “Cezalandırmanın Amacı ve Umudun Hakkı Bağlamında Koşullu Salıverilme Yasakları”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S:138, 2018, s. 63 -67.

² Pınar Dikmen, “Umudun Hakkı Kapsamında Güncel Gelişmeler”, Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S:1, 2015, s. 195-209.

³ Mehmet Öncü, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 3. Maddesi ve İndirimsiz Müebbet Hapis Cezaları”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S:115, 2014, s. 13-36; Efser Erden Tütüncü, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Gurban/Türkiye Kararına İlişkin Değerlendirmeler”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 2, Temmuz 2016, Sayfa: 615-630.

⁴ Güneş Okuyucu Ergün, “AİHM Kararları Işığında Müebbet Hapis Cezasına İlişkin Bazı Değerlendirmeler”, *Güncel Hukuk Dergisi*, Aralık 2013, s. 56-57;

⁵ İdil Aydınoglu, Tahliye Umudu Olmayan Hapis Cezası, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Yüksek Lisans Programı, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

⁶ Derya Altınok Vilemin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Işığında Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis Cezalarının Kesintisiz İnfazının İşkence Yasası Açısından İncelenmesi, T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

⁷ Mustafa Günebakan, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Umudun Hakkı, T.C. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

⁸ Fatma Karakaş Doğan, Cezanın Amacı ve Hapis Cezası, İstanbul, Legal, 2010, s. 179, 183.

le müebbet hapis cezası mahkûmlarının da cezalarının belirli bir süresi infaz edildikten sonra tahliye olmaları mümkün görünmektedir. Hal böyle iken cezanın indirilmesinden bahsedebiliriz. Ancak çalışmamızın konusu olan müebbet hapis cezasının bu türünde ise tahliye imkânı söz konusu değildir, müebbet hapis cezası hayat boyu devam edecek ve indirilmeyecektir. Dolayısıyla müebbet hapis cezasının anlamı itibariyle hayat boyu cezadır ve fakat bugün gelinen aşamada kural olarak erken tahliyenin mümkün olması esastır. Ancak bazı mahkûmlar cezanın indirilmesi imkânından yararlanamamaktadırlar. Hal böyle iken kavramsal olarak müebbet hapis cezasının indirilememesinden bahsetmek, bizce daha yerindedir.

En nihayetinde umut hakkı ise, müebbet hapis cezası mahkûmunun bir gün salıverilme, tahliye olma ihtimalini ifade etmektedir. Ancak umut hakkı, muhakkak her hükümlünün bir gün salıverileceği anlamına gelmemektedir. Yazımızın içeriğinde de ayrıntısıyla belirtilecek olduğu üzere esas olan, kategorik olarak tahliye olanağının mahkûmun elinden alınmamasıdır. Bir başka deyişle müebbet hapis cezasının indirilip indirilmeyeceği, infazın belirli bir sürecinden itibaren çeşitli usuli güvencelerle birlikte değerlendirme konusu yapılmalıdır. Dolayısıyla umut hakkı, müebbet hapis cezası mahkûmunun infazın belirli bir aşamasında, belirli usuli güvenceler dâhilinde müebbet hapis cezasının indirilip indirilmeyeceği noktasında inceleme yapılmasına ve ilgili koşulları sağlamakta ise cezasının indirilmesine dair sahip olduğu haktır.

II. BİR CEZA TÜRÜ OLARAK MÜEBBET HAPİS CEZASI

İndirilemez müebbet hapis cezasının AİHS sistemi ile bağdaşır olup olmadığı noktasında, Vinter Kararı son derece önemli bir yere sahip olup konunun bilhassa bu karardan sonra gerek kamuoyunda gerekse de yazında daha geniş şekilde ele alındığına tanık olunmaktadır⁹. Bu

⁹ Örneğin yararlandığımız kaynakların birçoğunun tarih itibariyle Vinter Kararı'nın karar tarihi olan 2013 Temmuz'dan sonra yayımlandığına dikkat çekmek istemekteyiz. Keza eserlerin içeriğinde de Vinter Kararına geniş bir şekilde yer verildiği gözlemlenmektedir. Yine belirtmek gerekir ki umut hakkına yönelik ilginin ülkemizde son yıllarda önemli ölçüde arttığına dair önemli bir gösterge de 2014 yılından itibaren umut hakkına dair 3 yüksek lisans tez çalışması yapılmış olmasıdır.

çerçevede özellikle Vinter Kararı ve bu kararın etkileri ayrıntılı şekilde çalışmamızda inceleyeceğiz. Bununla birlikte Vinter Kararı başta olmak üzere AİHM kararlarına değinmeden önce bir ceza türü olarak müebbet hapis cezasının; ceza kavramıyla ilişkisi, milletlerarası hukukta ve mukayeseli hukuktaki yeri ve cezalandırmanın amaçlarına uygunluğu bakım-larından genel hatlarıyla ele alınmasında fayda bulunmaktadır.

A. Ceza Kavramı Çerçevesinde Müebbet Hapis Cezası

Ceza hakkında doktrinde, bir suç karşılığında uygulanan yaptırım¹⁰, fiile uygun olan fenalığın uygulanması¹¹, kanunda unsurları belirtilen ve suç olarak kabul edilen davranışı gerçekleştirene karşı uygulanan ceza hukuku yaptırımı¹² gibi bazı noktalarda benzeşen ve fakat farklılıkları da içeren pek çok tanım bulunmaktadır¹³. Teorik anlamda konu ele alındığında, günümüzde insan topluluklarının teşkilatlanma biçimi olan devletin cezalandırma yetkisi başlı başına tartışma konusudur¹⁴. Keza cezanın, uygulamada cezalandırmanın amaçlarını hangi ölçüde karşıladığı da üzerinde sıkça durulan bir meseledir. Dolayısıyla ceza kavramına ve cezalandırmaya yönelik olarak gerek teorik gerekse de uygulama temelinde ciddi eleştiriler söz konusudur¹⁵. Bununla birlikte, her ne kadar teorik temeli ve faydaları tartışmalı olsa da günümüz toplumlarının mevcut sosyal düzenlerinin devamında ceza kavramının önemli bir rol oynadığı açıktır¹⁶.

¹⁰ Veli Özer Özbek, İnfaz Hukuku, Geliştirilmiş ve Güncellenmiş 10. Baskı, Seçkin, Ankara, 2018, s. 87.

¹¹ Timur Demirbaş, İnfaz Hukuku, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, Seçkin, Ankara, 2015, s. 39. Demirbaş'ın ceza kavramına dair daha ayrıntılı olan tanımını için aynı eser s. 67.

¹² Karakaş Doğan, Cezanın Amacı ve Hapis Cezası, s. 34.

¹³ Çeşitli ceza tanımları için bkz: Karakaş Doğan, Cezanın Amacı, s. 31-34; Haluk Toroslu, Ceza Müeyyidesi, Ankara, Savaş Yayınevi, 2010, s. 11-12.

¹⁴ Cezalandırma yetkisinin kaynağına dair görüşler için bkz: Karakaş Doğan, Cezanın Amacı, s. 37 -41; Toroslu, Ceza Müeyyidesi, s. 31-35.

¹⁵ Bu eleştiriler içerisinde "Toplumsal Savunma" hareketinin bilhassa önem arz ettiğini belirtmek gerekmektedir. Toplumsal savunma hareketine göre ceza, toplumun bütününe iyileştirilmesi hedefini yerine getirmekten uzak olup cezanın yerine önleyici, eğitici toplumsal savunma önlemlerinin geçmesi daha uygun olacaktır. Filippo Gramatica, Toplumsal Savunma İlkeleri, 2. Baskı, Çev: Sami Selçuk, Ankara, İmge, 2005, s. 58 – 62.

¹⁶ İhtilafların olmadığı ve normatif düzenin ihlal edilmediği bir toplumun; ya herkesin rasyonel olduğu ya

Günümüzde özgürlüğe ve malvarlığına yönelik cezalar, en yaygın ceza biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁷. Özgürlüğe yönelik cezalar¹⁸ arasında da yaygınlık ölçütüne göre, hapis cezasının ayrı bir yeri bulunmaktadır. Özellikle de insan hakları düşüncesinin ve insan onuru kavramının gelişimiyle birlikte bedensel cezanın, insan haklarına aykırı olduğu düşüncesi yaygınlaşmış ve bedensel cezanın uygulama alanı en azından çağdaş ceza hukuku ile insan hakları hukuku prensiplerine bağlı ülkelerde büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Bununla birlikte hapis cezasının, yaptırım türleri içerisinde tarihin her döneminde aynı baskınlığa sahip olduğunu düşünmek yanılığlı bir düşünce olacaktır. Dahası bir ceza türü olarak hapis cezasının ortaya çıkıp gelişmesinin tarihi görece yakın tarihlerdir¹⁹. Yine belirtmek gerekir ki hapis cezasının yaygınlaşmasından önceki dönemde bedensel cezalar yaygındır ve hayli sert²⁰ cezalara rastlanılmaktadır²¹/²². Ceza hukuku alanında Aydınlanma Dönemi'nden itibaren ortaya çıkan değişim ve gelişim ile birlikte hapis cezası da bedensel cezanın yerini almaya ve cezanın, azap çektirme ile seyirlik unsur olma nitelikleri ortadan kalkmaya başlamıştır²³. Bir başka

da herkesin emirlere koşulsuz itaat ettiği bir toplumu gerektirdiği, tarihte ne herkesin rasyonel olduğu ne de herkesin mutlak bir şekilde normlara itaat ettiği bir toplumun görüldüğü ve dolayısıyla cezanın zorunlu olduğu görüşü hakkında bkz: Toroslu, Ceza Müeyyidesi, s. 34-35.

¹⁷ Karakaş Doğan, Cezanın Amacı, s. 79.

¹⁸ Hapis cezasının dışında, sürgün, belirli faaliyeti yapmaktan ya da belirli yere gitmekten men edilme, ev hapsi, toplum içinde izleme de özgürlüğe yönelik cezalar arasında sayılmıştır. Karakaş Doğan, Cezanın Amacı, s. 80, 101.

¹⁹ Hapis cezasının bağımsız ve baskın ceza türü haline gelme tarihi olarak 18. Yüzyıl gösterilmektedir. Karakaş Doğan, Cezanın Amacı, s. 100.

²⁰ Bu noktada belirtmek gerekir ki cezalar bağlamında gerçekleşen değişim, niceliksel değil niteliksel bir başka deyişle daha az ceza değil "daha iyi" cezalandırma biçiminde teşhis edebilir ki cezanın özellikle iktidar olgusuyla yakın ilgisi ve daha ince teknikler kullanarak iktidar olgusunun devamına hizmet eder yönü bu bakımdan düşünölmeye değerdir. Bkz: aynı yönde Aydınöglü, Tahliye Umudu Olmayan Hapis Cezası, s. 2.

²¹ Hapsetme kavramı ve hapishane hakkındaki eseri ile bu konudaki en önemli çalışmalardan birinin altına imza atan Michel Foucault, Hapishanenin Doğuşu adlı eserinin başlangıcında 1757 yılında Kral'ı öldürmekten suçlu bulunan bir kişinin infazına dair ayrıntıları paylaşmaktadır ki bu başlangıç cezanın sert niteliği hakkında en sık referans olarak gösterilen örnektir. Michel Foucault, Hapishanenin Doğuşu, 7. Baskı, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, İmge, 2017, s. 33-37.

²² Örneğin farklı toplumlarda Fransız Devrimi'ne kadarki süreçte devlete karşı suçlara uygulanan cezalar için bkz: Erdi Yetkin, Türk Ceza Kanunu'nda Hükumete Karşı Suç, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, 2018, s. 19-26.

²³ Foucault, Hapishanenin Doğuşu, s. 39-41.

değişle bedenın azap çekmesi ve bu azabın teşhirinin yerini bedenın tutulması almıştır²⁴. Ölüm cezası – indirilemez müebbet hapis cezası bağlamında yaşanan değişimi ise, suçlunun yok edilebilir/harcanabilir bir hayatın taşıyıcısı olmasından ziyade düzeltilebilir bir hayatın taşıyıcısı olduğu kabulüyle belirtebiliriz²⁵.

Giderek yaygınlaşıp neticede baskın ceza türü haline gelen hapis cezasının da lehinde ve aleyhinde pek çok görüş ileri sürülmüştür. Hapis cezasının lehinde olan görüşleri kısaca şu şekilde özetleyebiliriz: Hapis cezası, cezalandırmanın amaçlarını gerçekleştirmeye en uygun ceza türüdür. Hapis cezası, cezanın orantılı olması gereğini sağlamakta ve suçlunun ıslah olup yeniden sosyalleşmesine²⁶ hizmet edebilecek niteliktedir. Genel itibarıyla de cezanın işlevlerinin tümü hapis cezasında bulunmaktadır.

Hapis cezasına karşıt görüşlere göre ise; hapis cezası, kişinin özgürlük kaynaklı haklarının kullanımını olanaksız kılar, hapis cezasının genel önleme ve özel önleme amaçlarını gerçekleştirdiği düşüncesi yanlış bir savdır²⁷, hapis cezası devlet için masraflıdır ve hapsedme esasen suçlu dışındaki kişilerin de – bilhassa yakın çevre – cezalandırılması anlamına gelmektedir²⁸.

²⁴ Foucault, Hapishanenin Doğuşu, s. 42.

²⁵ Aydınoglu, Tahliye Umudu Olmayan Hapis Cezası, s. 29.

²⁶ İnfazın amacı olarak ıslah, iyileştirme, rehabilitasyondan ziyade yeniden sosyalleştirme kavramının kullanılması gerektiği, hükümlünün eğitiminin değil yeniden topluma kazandırılmasının temel olduğu belirtilmiştir. Altınok Villemin, Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis Cezası, s. 42. Keza İnfaz Kanunu'nun infazda temel amacı düzenleyen 3. maddesinde "yeniden sosyalleşme" terimi kullanılmıştır. Bununla birlikte İnfaz Kanunu'nda iyileşme, iyileştirme, rehabilitasyon kelimelerine de yer verilmiştir. Yeniden sosyalleşme terimi, amaca daha uygun görüldüğünden daha sık şekilde kullanılabilir. Bununla birlikte yeniden sosyalleşmenin kendiliğinden değil kimi yöntemlerle iyileştirme suretiyle sağlanmaya çalışıldığı da açıktır. Bu nedenden dolayı ki çalışmamızda genel olarak literatürümüzde yer ettiği haliyle "ıslah" kelimesini de kullanmış bulunmaktayız.

²⁷ Örneğin Gramatica, ceza korkusunun kötü eyleme karşı psikolojik baskı, karakter değişimini sağlayan acı ve negatif özel önleme faydalarına dikkat çekildiğini belirtmektedir. Akabinde ise yazara göre herhangi bir önleme başvurmak suretiyle de aynı amaçlara ulaşılması mümkündür. Bunun da ötesinde yazara göre "cezanın bu etkileriyle övünmek, bulaşıcı bir hastalığın yayılmasını önleme ya da hastalığı iyileştirme yöntemleri yerine, hastanın öldürülmesini yeğlemek olacaktır". Gramatica, Toplumsal Savunma İlkeleri, s. 62.

²⁸ Hapis cezası taraftarlarının ve karşıtlarının her bir gerekçesinin ayrıntıları hakkında bkz: Karakaş Doğan, Cezanın Amacı ve Hapis Cezası, s. 151-158.

Yukarıda zikredilen görüşler ışığında hapis cezası bizatihi tartışmalı iken hapis cezasının en katı türü olan müebbet hapis cezasının da birçok tartışmayı bünyesinde barındırması pek tabiidir. Müebbet hapis cezasına yönelik tartışmaların ise temelde iki görüş çerçevesinde cereyan ettiği görülmektedir. Bu görüşlerden ilkinde göre, müebbet hapis cezası varlığı ve niteliği itibarıyla insan haklarına aykırı olduğundan ilga edilmesi gerekirken diğer görüş uyarınca müebbet hapis cezası ilga edilmemeli ve fakat bu cezanın infazı, cezalandırmanın amaçlarına ve bilhassa hümanizm ilkesine uygun olmalıdır²⁹.

Bu noktada müebbet hapis cezasının ilgasını savunan görüşlerin gerekçelerine baktığımızda karşımıza şu tablo çıkmaktadır: Bu görüş taraftarlarınca müebbet hapis cezasının, cezalandırmanın amaçlarını gerçekleştirmekten uzak olduğu ileri sürülmektedir. Zira müebbet hapis cezası, suçlunun ıslahı ile ilgilenmeyip mutlak kefarete düşüncesine dayanmaktadır. Keza müebbet hapis cezasında cezanın özel önleme amacının önemi bulunmazken bu cezanın genel önleme konusundaki etkisi de hayli tartışmalıdır. Bir diğer eleştiri kaynağı, müebbet hapis cezasının, cezanın bireyselleştirilmesi ilkesine aykırılığıdır. Çünkü müebbet hapis cezasının sabit niteliği/alt – üst sınırlarının olmayışı, cezanın bireyselleştirilmesine mani olmaktadır. Bu görüş yanlılarınca müebbet hapis cezasının ölüm cezasına benzediği belirtilmektedir. Çünkü her iki ceza da suçluyu ıslah etme amacından yoksun ve suçlunun yaşamını elinden alır niteliktedir³⁰.

Biyolojik ölüm ile medeni ölüm³¹ olarak adlandırılan kişinin sos-

²⁹ Ozan Ercan Taşkın, "AİHM Kararları Işığında Müebbet Hapis Cezasının Bugünü ve Geleceği", Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S:121-122, Eylül – Ekim 2014, Müebbet Hapis Cezası, s. 32.

³⁰ Müebbet hapis cezasının ilga edilmesini savunan görüşler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Taşkın, Müebbet Hapis Cezası, s. 39-45.

³¹ İndirilemez müebbet hapis cezasının niteliği gereği belirsizliği ile özel infaz usullerinin uygulanmasının insan onuruna aykırı olduğu belirtilmektedir. Bu ağır infaz şekli ile ölüncüye değin çekilen ceza dolayısıyla, yaşıyor olmak anlamsızlaşmaktadır. Bu çerçevede indirilemez müebbet hapis cezası mahkûmlarının, ölüm bekleme sürecini ölüm cezası ile bir tutan görüşleri ziyadesiyle önemlidir. Türkiye özelinde ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası bağlamındaki infaz usulü ile indirilemez müebbet hapis cezasına mahkûm edilen kişilerin görüşleri için bkz: Aydınöğlü, Tahliye Umudu Olmayan Hapis Cezası, s. 15 – 20. Ayrıca ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının infazının cezanın amaçlarına, infazda gözetilen ıslah ve yeniden toplama kazandırma hedeflerine aykırı olduğu, çalıştırma olanağının dahi olmamasının bu durumun tipik göstergesi olduğu hakkında bkz: Altınok Villemin, Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis Cezası, s. 35.

yal hayattan silinmesi/yok olması arasında bir fark olmadığından, varsa bile aradaki fark yalnızca ölümün farklı iki veçhesi olduğundan bilhassa yukarıda zikredilen eleştiriler içerisinde son eleştirinin yerinde olduğu kanısındayız³². Bu çerçevede müebbet hapis cezasının, ölüm cezasının dışında ve fakat ölüm cezasını yürürlükte tuttuğu, fail hakkında ölüm cezası verilmiş gibi bir uygulamaya neden olduğu görüşlerine katılmaktayız³³. Öyle ki her iki cezanın³⁴ infazı da ancak ölüm ile birlikte sona ermektedir. Anılan cezalar arasındaki fark ise, indirilemez müebbet hapis cezasında ölümün doğal yoldan gelmesinin beklenmesidir³⁵. Nitekim müebbet hapis cezasının, ceza mevzuatlarında ölüm cezasının ilgasına koşut şekilde daha fazla yer bulması³⁶, kanımızca; ölüm cezası ile müebbet hapis cezası arasındaki ilişkinin ve dahası müebbet hapis cezasının,

³² Beccaria'nın müebbet hapis cezasının da acımasız ve ölüm cezası kadar acı verici olduğu iddiasını tartışırken sarf ettiği sözleri burada anmak uygun olacaktır. Beccaria'ya göre müebbet hapis cezası, bu cezanın yol açtığı tüm mutsuz anların toplamı itibarıyla ölüm cezasına nazaran büyük olasılıkla daha ağır bir cezadır. Çünkü hükümlü bu mutsuz anları, ömrü boyunca yaşamaktadır. Cesare Beccaria, Suçlar ve Cezalar Hakkında, 3. Baskı, Çev: Sami Selçuk, Ankara, İmge, 2013, s. 140.

³³ Fatma Karakaş Doğan, "Müebbet Hapis Cezası ve Cezanın Amacı", Ceza Hukuku Dergisi, S:13, Ağustos 2010, s. 49.

³⁴ Bu noktada her ne kadar süreli hapis cezası da olsa sürenin uzunluğu ve ortalama yaşam süresi beklentisi sebebiyle kimi süreli hapis cezalarının da müebbet hapis cezası gibi değerlendirilmesi gerektiği ileri sürülmektedir. Günebakan, Umur Hakkı, s. 4 ve aynı sayfa dp. 11. Kanaatimizce herhangi bir tahliye olanağı olmayan müebbet hapis cezası, ölüm cezasının bir diğer yüzü gibidir. Hal böyle iken tahliye olanağının olmamasının önem arz ettiği ve fakat bu durumun müebbet hapis cezası mı yoksa çok uzun süreli hapis cezası kaynaklı mı olduğunun önem arz etmediği kanısındayız. Ancak bu kabulümüzden yaşlı olarak kabul edilebilecek bir kişinin cezası ağır bir suç işlemesi ve muhtemelen infaz sürecinde hayatını kaybedeceği gerekçesiyle infazın devam edip etmeyeceğine ilişkin kısa süre sonra bir değerlendirme yapılması gerektiği sonucu çıkarılmamalıdır. Ehemmiyet arz eden nokta, yasal olarak ya da fiilen bir tahliye olanağının engellenmemesidir. Infazın devamının değerlendirilmesi için makul asgari sürelerin belirlenmesi kendiliğinden hak ihlaline sebebiyet vermeyecektir.

³⁵ Aydınoglu, Tahliye Umudu Olmayan Hapis Cezası, s. 54.

³⁶ Örneğin Erem'in zikrettiği, yaşadığı şu deneyim ölüm cezası ile müebbet hapis cezası ilişkisine ışık tutar niteliktedir: "... Sözü değiştirmek için, bin kişilik cezaevinde kaç kişinin müebbet ağır hapis yükümlüsü olduğunu sordum. Beş yüz otuz diye cevap verdi. Ne kadar çok dedim. Papaz başını biraz kaldırdı. Bana övünür gibi gelen bir sesle cevap verdi. Bizi sizin gibi asıyıyoruz da. Sonradan hatırladım. Polatlı'da iki Alman turist öldürülmüştü. Ankara Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılanırken Alman Kiliseler Birliğinden bir tel geldi. Öldürülenler bizim vatandaşımızdır. Biz ölüm cezasına karşıyız. Asmayız. Astılar." Bkz: Faruk Erem, Bir Ceza Avukatının Anıları, 10. Baskı, Ankara, Murat Kitabevi, 2014, s. 12. Aynı örneğe yer vererek zikrettiğimiz eserin dikkatimizi çekmesini sağlayan eser için bkz: Okuyucu Ergün, Müebbet Hapis Cezası, s. 56.

ölüm cezasının ikamesi³⁷ olarak kabul edildiğini göstermektedir³⁸. Örneğin Türk Hukuku'nda ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına ilk kez, Türkiye'de ölüm cezasının ilgasının tartışıldığı dönemde 1997 Türk Ceza Kanunu Tasarısı'nın 55 ve 58. maddelerinde yer verilmiştir³⁹. Yine 765 sayılı TCK'da ölüm cezası öngörülen suçların 5237 sayılı TCK'da ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası yaptırımına bağlanması da bu hususta zikredilebilir bir misaldir⁴⁰. Bir başka örnek de Vinter Kararı'nda belirtildiği üzere 1965 tarihli Murder (Abolition of Death Penalty) Act m. 1 ile hiç kimsenin ölüm cezasına mahkûm edilmeyeceğinin belirtilip insan öldürme suçunun cezası olarak zorunlu müebbet hapis cezasının kabul edilmesidir^{41/42}. Dolayısıyla denilebilir ki indirilemez/muhakkak suretle infazı ölünceye değin devam edecek müebbet hapis cezası, adeta ölüm cezasının kardeşi gibidir⁴³.

³⁷ Ölüm cezasına dair tartışılarda Beccaria'nın "Suçlar ve Cezalar Hakkında" eserinde belirttiği görüşlere sıklıkla referans yapılmaktadır. Beccaria, ölüm cezasının kendisinden beklenen caydırıcılığı sağlayamadığı hususundaki açıklamalarını belirtirken uzun süre infaz edilecek olan hapis cezası ile karşılaştırma yapar ve bu şekilde mahkûm edilen kişinin "Eğer benzeri suçları işlersem, ben de uzun süre bu tür acınası koşullara boyun eğmek zorunda kalırım" şeklinde düşüneneğini iddia eder (s. 137 – 138). Akabinde Beccaria ölüm cezasının ikamesi olarak müebbet hapis cezasının ne kadar gözü kara olursa olsun her kişiyi suç işlemekten caydırabilecek güce sahip olduğunu belirtir (s. 139). Beccaria, Suçlar ve Cezalar Hakkında, s. 137 - 139.

Bir başka örnek ise, ölüm cezasına ilişkin Victor Hugo'nun kaleme aldığı "Bir İdam Mahkûmunun Son Günü" adlı eserin ölüm cezasına karşı manifesto niteliğindeki önsözünde, ölüm cezasını savunanların görüşlerini tartışılırken zikredilen fikirlerdir. Yazar, ölüm cezasının topluma zarar verenleri toplumdan uzaklaştırma etkisini değerlendirmekte ve aynı sonucun müebbet hapis cezası ile de sağlanabileceğini belirtmektedir. Victor Hugo, Bir İdam Mahkûmunun Son Günü, 16. Baskı, Çev: Volkan Yaçıntoklu, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019, s. xviii – xix.

³⁸ Aydınoglu, Tahliye Umudu Olmayan Hapis Cezası, s. 1; Dikmen, Umud Hakkı, s. 198; Günebakan, Umud Hakkı, s. 3. Nitekim 20. Yüzyıl ceza hukuku reformları arasında müebbet hapis cezasına yönelik olanların sınırlı ve etkisiz kalmasına neden olarak, ölüm cezası karşıtlarının müebbet hapis cezasını, ölüm cezasına alternatif olarak önermeleri gösterilmektedir. Bkz: Taşkın, Müebbet Hapis Cezası, s. 31.

³⁹ Karakaş Doğan, Cezanın Amacı, s. 168; Karakaş Doğan, Müebbet Hapis Cezası, s. 48; Taşkın, Müebbet Hapis Cezası, s. 31.

⁴⁰ Toroslu, Ceza Müeyyidesi, s. 123 ve s. 123, dp. 304.

⁴¹ AİHM Büyük Daire, Vinter ve diğerleri v. Birleşik Krallık Kararı, Başvuru No: 66069/09, 130/10, 3896/10, T:09.07.2013, Çevrimiçi, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-122664%22%5D%7D>, pg. 34.

⁴² Bkz: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1965/71>, Çevrimiçi, 10.10.2019.

⁴³ Hugo "Bir İdam Mahkûmunun Son Günü" eserinde ölüm cezalarının infaz edildiği Greve meydanı ile kürek cezalarının infaz edildiği Toulon için birbirlerinin kız kardeşi tabirini kullanmaktadır. Hugo, Bir İdam Mahkûmunun Son Günü, s. 24. Yine eserde ölüm cezasına mahkûm olan başkahramanı etkileyen, ölüm cezası ve buna bağlı olaylar haricinde kürek mahkûmlarıdır. Yine kitabın başlarında sanığın avuka-

Bu eleştiriler bağlamında ifade etmek gerekir ki; müebbet hapis cezasının, cezanın bireyselleştirilmesi ilkesi ile olan uyumsuzluğu, bilhassa müebbet hapis cezasının zorunlu olduğu durumlarda başka deyişle suçun karşılığı olarak yalnızca müebbet hapis cezasının öngörüldüğü durumlarda daha açık bir şekilde görülmektedir.

Özellikle de birçok kişinin suça katılmasının sıkça görüldüğü suç tiplerinde – söz gelimi Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, TCK m. 309, 311, 312 gibi – gerçekleştirilen fiillerin ağırlığı bağlamında bir sınıflandırma yok ve suç karşılığı yaptırım olarak müebbet hapis cezası zorunlu olarak öngörülmüş ise; bu halde müebbet hapis cezası bilhassa orantılılık ilkesi bakımından ciddi sorunlara gebe olacaktır. Zira örneğin bir girişimin/kalkışmanın yöneticisi/kumandanı ile kalkışmaya bir şekilde iştirak etmiş bir kişi aynı, tek ve hukuk sistemindeki en ağır cezayı alacaktır ki faillerin kalkışmanın genelindeki konumunu ve fiillerini önemsenmeyerek temel ceza bakımından aynı cezanın verilmesi, cezalandırma amaçlarına tezat teşkil etmektedir⁴⁴.

B. Milletlerarası Hukukta ve Mukayeseli Hukukta Müebbet Hapis Cezası

Yukarıda müebbet hapis cezasının varlığına yönelik eleştirileri zikretmiş bulunmaktayız. Ancak pratikte, müebbet hapis cezasının bir ceza türü olarak varlığını devam ettirdiğini, belirli bir ölçüde de olsa müebbet hapis cezasının ilgasına yönelik bir eğilimin gözlemlendiğini ve fakat bu eğilimin henüz yaygınlaşmadığını söylemek gerekmektedir. Avrupa Konseyi'ndeki durumu ele alırsak; Vinter Kararı'nda AIHM Büyük Da-

tının ölüm cezası yerine ömür boyu kürek cezası alabileceğini söylemesi kahramanı öfkelenendir (s. 5 -6) ve başkahraman ölüm anı yaklaşınca da ömür boyu kürek cezasının ölüm cezasından daha beter bir ceza olduğunu düşünür (s. 26 -27). Romanın sonlarına doğru infaz vakti yaklaştığında ise artık kahramana ölüm cezası çok daha ağır gelmekte ve kendisi ömür boyu kürek cezasına dahi razı durumdadır (s. 49). Ölüm cezasına karşı bir manifesto niteliğindeki bu eserden verdiğimiz örneklerin, ölüm cezası ile müebbet hapis cezası arasındaki ilişki bakımından değerli olduğu kanısındayız. Kaldı ki yukarıda zikredilen örneklerin haricinde ölüm cezası ile ilgili günlük hayattaki tartışmalarda konunun mutlak suretle müebbet hapis cezasına da değinmesi, bu iki ceza türü arasındaki sıkı ilişkinin bir diğer görünümüdür.

⁴⁴ Hükümete Karşı Suç bağlamında cezanın, faillerin kalkışma hareketindeki konumu ve fiilleri bakımından kategorileştirilmesi düşüncesi ve konu hakkındaki tartışma için bkz: Yetkin, Türk Ceza Kanunu'nda Hükümete Karşı Suç, s. 244-245.

ire, Avrupa Konseyi'ne üye devletlerde müebbet hapis cezasının varlığı ve niteliği hakkında bilgi vermiştir. Kararda zikredilen bilgiler uyarınca; karar tarihindeki veriler ışığında 9 ülkede⁴⁵ müebbet hapis cezası bulunmamakta iken, 32 ülkede⁴⁶ müebbet hapis cezası mevcut ve fakat belirlenen asgari infaz süresinin ardından erken tahliye mümkündür. Ayrıca, 5 ülkede⁴⁷ erken tahliye imkânı da olmayacak şekilde müebbet hapis cezası bulunmaktadır. Müebbet hapis cezasına yer veren 7 ülkede⁴⁸, bazı suçlar bakımından erken tahliye imkânı bulunmamaktadır⁴⁹. Avrupa Konseyi'ne üye devletlerde müebbet hapis cezasının durumuna dair bilgi, müebbet hapis cezasının, cezalandırmanın amaçları ile uyumlu olacak şekilde infazına dair görüşün günümüzde baskın nitelikte olduğunu göstermektedir.

Uluslararası belgelerde de müebbet hapis cezası mahkûmunun, koşullu salıverilme hükümlerinden yararlanması da dâhil olmak üzere topluma dönüşüne dair kurallara yer verildiği görülmektedir⁵⁰. Bilhassa bu metinler arasında “Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Üye Devletlere Şartlı Tahliye Hakkında R (2003) 22 Sayılı Tavsiye Kararı” belirtilmelidir⁵¹. Anılan tavsiye kararında üye devletlere, ömür boyu hapse

⁴⁵ Bu ülkeler şu şekildedir: Andorra, Bosna ve Hersek, Hırvatistan, İspanya, Karadağ, Norveç, Portekiz, San Marino ve Sırbistan.

⁴⁶ Bu ülkeler şu şekildedir: Arnavutluk, Almanya, Avusturya, Azerbaycan, Belçika, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Ermenistan, Eski Yugoslavya Cumhuriyeti Makedonya, Estonya, Finlandiya, Fransa, Gürcistan, İrlanda, İsveç, İsviçre, İtalya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Letonya, Lihtenştayn, Lüksemburg, Macaristan, Moldova, Monako, Polonya, Romanya, Rusya, Slovakya, Slovenya, Yunanistan ve Türkiye.

⁴⁷ Bu ülkeler şu şekildedir: İzlanda, Hollanda, Litvanya, Malta ve Ukrayna. Ancak bu ülkelerde af yoluyla cezanın indirilmesi olanağı bulunmaktadır. Keza Litvanya'nın AİHM'in kararları ile birlikte iç hukukunu AİHM içtihadı ile uyumlu hale getirdiğine dikkat çekmek istemekteyiz.

⁴⁸ Birleşik Krallık, Bulgaristan, Macaristan, Fransa, Slovakya, İsviçre ve Türkiye'dir. Bu ülkelerin umut hakkı içtihadı ile olan uyumluluk ilişkisi ilerleyen sayfalarda ele alınacaktır.

⁴⁹ AİHM Büyük Daire, Vinter ve diğerleri v. Birleşik Krallık Kararı, pg. 68. Aynı bilgi için bkz: Taşkın, Müebbet Hapis Cezası, s. 32-33. Bununla birlikte yazar, son kategoride yer alan devlet sayısını 8 olarak belirtmiştir. Ancak İngiltere ve Galler, Birleşik Krallık bünyesinde yer aldıklarından, yazımızda son kategorideki devlet sayısı olarak 7 rakamı kullanılmıştır.

⁵⁰ Müebbet hapis cezasına dair uluslararası metinler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Taşkın, Müebbet Hapis Cezası, s. 33-37.

⁵¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: Günebakan, Umud Hakkı, s. 43 – 44.

mahkûm olanlar dâhil tüm mahkûmların, kanunen şartlı tahliyeden yararlanabilmeleri tavsiye edilmektedir⁵².

Belirtilmesi gereken bir başka uluslararası düzenleme ise Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü m. 110 hükmüdür. Roma Statüsü m. 110/3 uyarınca; hükümlünün mahkûm olduğu hapis cezasının üçte ikisi infaz olduktan ya da müebbet hapis cezasının 25 yılı infaz edildikten sonra, Mahkeme, cezanın indirilip indirilmeyeceğine karar verecektir. Statü m. 110/5 uyarınca ise Mahkeme; 3. maddeye göre, ilk incelemesinde cezanın indirilmesinin uygun olmadığına karar verirse, ceza indirimi hususunu Statü'nün ilgili kurallarında öngörülen ölçütler uyarınca dönemsel aralıklarla ele alacaktır⁵³. Uluslararası Ceza Mahkemesi Usul ve Delil Kuralları m. 224/3 uyarınca, daha kısa bir periyot belirlenmediği müddetçe 3 yıllık dönemler halinde bu inceleme yapılacaktır⁵⁴. Aynı madde uyarınca ilk inceleme kural olarak, sonraki incelemeler ise ihtiyaç duyulursa duruşma açılarak yapılacak, hükümlü ya da müdafisi duruşmaya katılabilecek, duruşma açılmamışsa yazılı olarak görüşlerini sunabilecek, karar ve gerekçeleri duruşmaya/yeniden incelemeye katılacaklara bildirilecektir. Yine Usul ve Delil Kuralları m. 223 hükmünde ise inceleme kıstasları da düzenlenmek suretiyle incelemelerdeki keyfilikğin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Mukayeseli hukuktaki yargı kararlarına baktığımızda ise; İtalyan Anayasa Mahkemesi'nin çeşitli kararlarında müebbet hapis cezasının İtalyan Anayasası'na uygunluğunu değerlendirdiği belirtilmektedir. İtalyan Anayasa Mahkemesi; müebbet hapis cezasını Anayasa'ya aykırı bulmamıştır. Ancak mahkeme, erken tahliye/koşullu salıverilme imkânının bulunmasını Anayasa'ya uygunluk için aramakta ve indirilemez müeb-

⁵² R(2003) 22 Sayılı Tavsiye Kararına Ek 4/a: "Hapsedilmenin zararlı etkilerini azaltmak ve dış toplumun güvenliğini güvence altına almayı amaçlayan koşullar altında mahkûmların topluma yeniden katılmalarını desteklemek için ömür boyu hapse mahkûm olanlar dâhil tüm mahkûmlar, kanunen şartlı tahliyeden yararlanabilmelidirler. <http://www.cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/198201915183913.pdf>, Çevrimiçi, 10.10.2019.

⁵³ https://www.icc-cpi.int/nr/rdonlyres/ea9aef7-5752-4f84-be94-0a655eb30e16/0/rome_statute_english.pdf, Çevrimiçi, 10.10.2019.

⁵⁴ <https://www.icc-cpi.int/iccdocs/pids/legal-texts/rulesprocedureevidenceeng.pdf>, Çevrimiçi, 10.10.2019.

bet hapis cezasının Anayasa'ya aykırı olduğu sonucuna ulaşmaktadır⁵⁵. Ancak Mahkemenin, cezanın amacı olarak ıslahın yanı sıra caydırma, önleme ve sosyal savunmanın da yer aldığını belirttiği ve böylelikle cezaya genel ve özel önleme amaçlarının da yüklendiği ifade edilmektedir⁵⁶.

Alman Federal Anayasa Mahkemesi de müebbet hapis cezasına ilişkin verdiği 21 Haziran 1977 tarihli ve 45 BVerfGE 187 kararında; salıverilme umudu olmaksızın müebbet hapis cezasının Alman Anayasası'nın 1. maddesinde korunma altına alınan insan onuruna aykırı olacağına karar vermiştir⁵⁷.

C. Cezalandırmanın Amacı Çerçevesinde Müebbet Hapis Cezası

Şu ana değin yaptığımız açıklamalar bağlamında; müebbet hapis cezasının bir ceza türü olarak var olduğunu ve fakat mahkûmların erken tahliyeden yararlanmalarının uluslararası metinlerde tavsiye edildiğini ve pek çok ülke mevzuatının da erken tahliyeyle olanak tanıdığını belirtmiş bulunmaktayız. Bu başlık altında son olarak, cezalandırma amaçları ile müebbet hapis cezası ilişkisini değerlendirmek uygun olacaktır.

Cezalandırmanın amaçları bakımından pek çok teori ileri sürülmüştür. Bu konudaki teorilerin genel hatlarıyla; Mutlak Teoriler, Nispi Teoriler ve Karma Teoriler olmak üzere üçe ayrıldığı gözlemlenmektedir. Kant ve Hegel'in fikirlerinden esinlenen Mutlak Teoriler, en genel anlamlarıyla cezalandırmanın amacını kefaret olarak belirlemekte, ceza geçmişe yönelik olarak kabul edilmekte, cezayı araç olarak değil bizatihi amaç olarak görmekte ve cezadan herhangi bir yarar beklememekte, suçlunun işlemiş olduğu suç ile orantılı bir şekilde cezalandırılması esa-

⁵⁵ İtalyan Anayasa Mahkemesi'nin müebbet hapis cezasını tartıştığı kararları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Taşkın, Müebbet Hapis Cezası, s. 40-42.

⁵⁶ Toroslu, Ceza Müeyyidesi, s. 121. İtalyan Temyiz Mahkemesi'nin benzer yöndeki bir kararı için bkz: aynı eser, s. 122.

⁵⁷ AİHM Büyük Daire, Vinter ve diğerleri v. Birleşik Krallık Kararı, pg. 69, 113.

sını benimsemektedir⁵⁸. Nispi Teoriler⁵⁹; cezayı araç olarak ele alıp geleceğe yönelik olarak kabul etmekte, cezanın özel önleme – genel önleme amaçlarına yönelik olmasını savunmakta, cezalandırmanın esasını suç nedeniyle bedel ödemekten ziyade yeniden suç işlenmesini önlemek olarak belirlemektedir⁶⁰. Karma Teoriler ise; anılan iki teoriyi birleştirmektedir⁶¹. Karma Teoriyi benimseyenler arasında ise hangi teoriye ağırlık tanınmaları bakımından ayırım yapılmaktadır⁶².

Öğretide 5237 sayılı TCK'nın Karma Teoriyi benimsediği ileri sürülmüştür⁶³. Buna gerekçe olarak ise m.1'de önleme amacına vurgu yapılması, m. 3 ve m. 61 hükümlerinde ise cezanın işlenen suç ile orantılı şekilde olacağı ve kusurluluğun cezalandırma bakımından taşıdığı önem (kefaret) gösterilmektedir⁶⁴. Ancak TCK m. 1 hükmünde Kanun'un amacı belirtilirken cezalandırmanın amacına dair yaklaşımların dışında çeşitli hukuksal değerlere yer verilmiştir. Bu durum ise eleştirilmiş, önleme amacının ya maddede sayılan hukuksal değerlerle ilintili suçlara dair belirtilmesi ya da önleme amacının maddeden çıkarılması önerilmiş, bazı hukuksal değerlere Kanun'un amaç maddesinde yer verilmesi yerinde bulunmamıştır⁶⁵.

⁵⁸ Özbek, İnfaz Hukuku, s. 87 – 88; Karakaş Doğan, Cezanın Amacı, s. 41-44; Toroslu, Ceza Müeyyidesi, s. 39-52; Günebakan, Umut Hakkı, s. 19; Altınok Villemin, Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis Cezası, s. 8 – 10; Kızıl, Koşullu Salıverilme Yasakları, s. 48 – 49.

⁵⁹ Bu teorilerde cezanın esası, sosyal fayda sağlaması ya da gelecekte suç işlenmesinin önlenmesi amaçlarına yönelik olduğundan faydacı ya da önleyici teoriler olarak da adlandırılmaktadır. Bkz: Özbek, İnfaz Hukuku, s. 88; Altınok Villemin, Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis Cezası, s. 10.

⁶⁰ Özbek, İnfaz Hukuku, s. 88 - 90; Karakaş Doğan, Cezanın Amacı, s. 44-50; Toroslu, Ceza Müeyyidesi, s. 53-65; Günebakan, Umut Hakkı, s. 21 – 22; Altınok Villemin, Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis Cezası, s. 10 – 13; Kızıl, Koşullu Salıverilme Yasakları, s. 50 -51.

⁶¹ Özbek, İnfaz Hukuku, s. 90.

⁶² Karakaş Doğan, Cezanın Amacı, s. 50-51; Toroslu, Ceza Müeyyidesi, s. 66-70.

⁶³ Özbek'e göre ise, TCK m. 21 ve 22 ödetme, TCK m. 61 özel önleme, TCK m. 50 ve 51 ise genel önleme amaçlarının TCK'ya yansımış halleridir. Özbek, İnfaz Hukuku, s. 91.

⁶⁴ Karakaş Doğan, Cezanın Amacı, s. 51, 64-68; Toroslu, Ceza Müeyyidesi, s. 66-70; Kızıl, Koşullu Salıverilme Yasakları, s. 52.

⁶⁵ Claus Roxin, "Yeni TCK ile Türkiye Avrupa'ya dâhil oluyor (Osman İsfen Röportaj)", Hukuki Perspektifler Dergisi, S:2, Sonbahar 2004, s. 23.

Bugün gelinen noktada, cezalandırmanın amacı bakımından yukarıda sayılanların haricinde bilhassa ıslah – yeniden topluma döndürme amacının ağırlık kazandığı, kişinin işlediği suçun bedelini ödemesi ya da toplumun veya kişinin yeniden suç işlememesi için cezalandırma düşüncesinden ziyade ceza ile suçlunun toplum normlarını ihlal eden davranışını düzeltmesi ve yeniden topluma dönüşünün sağlanmasının amaçlandığı ifade edilmektedir⁶⁶.

Cezalandırmanın amaçları çerçevesinde konuya yaklaşıldığında; indirilemez müebbet hapis cezasının, cezanın kefaret ve negatif özel önleme⁶⁷ amaçlarını gerçekleştirmesi mümkündür. Bununla birlikte indirilemez müebbet hapis cezasının, cezanın ıslah amacı ile uyumsuz olduğu açıktır. İndirilemez müebbet hapis cezası mahkûmu adeta “ölüm cezasına çarptırılmadan ölüm cezasına çarptırılmış gibi” bir durumdadır, biyolojik değil ama sosyal ölü konumundadır. Bu konumdaki bir kişinin ıslah olmak için çaba harcamasını beklemek de fazla iyimser bir bakış açıdır. Keza bu cezanın, genel önleme bakımından fayda sağlayıp sağlamadığı da kuşkusuz son derece tartışmalıdır.

Uluslararası belgelerde, müebbet hapis cezası mahkûmlarının tahliye olma imkânlarına dair düzenlemelere devletlerin mevzuatlarında yer vermesinin tavsiye edildiği görülmektedir. Roma Statüsü’nde yer alan suçların ağırlığı düşünüldüğünde, Roma Statüsü çerçevesinde dahi müebbet hapis cezası mahkûmlarının cezalarının belirli bir süre sonra gözden geçirilecek olması son derece anlamlıdır. Avrupa’daki Anayasa Mahkemeleri kararlarından da görüldüğü üzere, ulusal düzlemde indirilemez müebbet hapis cezasının insan haklarını ihlal ettiği düşüncesi yaygınlaşmaktadır. Buna karşın müebbet hapis cezasının ilgası görüşünün henüz yaygınlık kazanmadığını ve fakat bu yönde bir eğilimin ortaya çıkıp yaygınlaşma potansiyelini taşıdığını belirtmek istemekteyiz. Vinter Kararı ise; indirilemez müebbet hapis cezası bakımından aşağıda belirtileceği üzere önemli gelişmelere kapı aralamıştır.

⁶⁶ Karakaş Doğan, Cezanın Amacı, s. 56; Aydınoglu, Tahliye Umudu Olmayan Hapis Cezası, s. 53; Günebakan, Umut Hakkı, s. 23.

⁶⁷ Negatif özel önleme ile kastedilen, hükümlünün cezaevinde kalması suretiyle etkisizleştirilmesidir. Taşkın, Müebbet Hapis Cezası, s. 40.

III. AİHM'İN VINTER KARARI BAĞLAMINDA İNDİRİMSİZ MÜEBBET HAPİS CEZASINA YÖNELİK YAKLAŞIMI

A. Umut Hakkı ve Vinter Kararı

İnceleme konumuz bakımından özellikle üzerinde duracağımız Vinter Kararı⁶⁸; AİHM Büyük Daire'nin 09.07.2013 tarihli ve kesin nitelikteki kararıdır⁶⁹. Başvuru numaraları 66069/09, 130/10 ve 3896/10 olup birleştirilerek görülen başvuruda, aleyhine başvuruda bulunulan devlet Birleşik Krallık olup başvuruçular ise yine Birleşik Krallık vatandaşları olan Bay Douglas Gary Vinter, Bay Jeremy Neville Bamber ve Bay Peter Howard Moore adlı kişilerdir. Vinter Kararı; AİHM Büyük Daire tarafından verilmiş bir ihlal kararı olup AİHM'in konuya dair içtihadını hem teyit edici hem de ileri taşıyan bir mahiyettedir.

Kararın içeriğini tartışmadan evvel Birleşik Krallık Hükümeti yetkililerinin son derece sert bir şekilde karara tepki verdiğini belirtmek gerekir. Örneğin o dönemki Başbakan David Cameron, karar karşısında son derece hayal kırıklığına uğradığını, mahkeme kararına temelden katılmadığını, indirilemez müebbet hapis cezasını güçlü bir şekilde desteklediğini ifade etmiştir⁷⁰.

Başvuruçuların her biri, insan öldürme suçundan mahkûm olan ve haklarında salıverilme umudu olmaksızın infazı ölünceye değin devam

⁶⁸ İndirimsiz müebbet hapis cezalarına ilişkin AİHM'in/Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun Vinter v. Birleşik Krallık kararı öncesi kararları için bkz: Aydınoğlu, Tahliye Umudu Olmayan Hapis Cezası, s. 63 - 68.

⁶⁹ İnceleme konumuzun esasını AİHM Büyük Daire'nin 09.07.2013 tarihli kararı oluşturmakla birlikte belirtmek gerekir ki başvuruçuların birleştirilen başvuruları hakkında öncelikle AİHM Dördüncü Daire tarafından 17.01.2012 tarihli karar tesis edilmiştir. AİHM Dördüncü Daire'ce; AİHS m. 3 kapsamındaki hak ihlali iddiaları kabul edilebilir, AİHS m. 5/4, 6 ve 7 çerçevesindeki hak ihlali iddiaları ise kabul edilemez bulunmuştur. AİHM Dördüncü Daire, 4'e karşı 3 oyla başvuruçular bakımından AİHS m. 3 ihlalinin bulunmadığına karar vermiştir. Başvuruçuların AİHS m. 43 uyarınca davanın Büyük Daire önünde görülmesi talebi Panel tarafından uygun görülüş ve davanın Büyük Daire önüne götürülmesini neticesinde inceleme konumuz olan Büyük Daire kararı tesis edilmiştir.

⁷⁰ Kararın verildiği tarihteki Adalet Bakanı da AİHS yaratıcıları kararı görseler mezarlarında ters dönerlerdi demiştir. Okuyucu Ergün, Müebbet Hapis Cezası, s. 56; <https://www.theguardian.com/law/2013/jul/09/whole-life-sentences-david-cameron-human-rights> Çevrimiçi, 10.10.2019.

eden müebbet hapis cezasına hükmedilen kişilerdir⁷¹. Başvuranlardan Bay Vinter hakkında 2003 tarihli Criminal Justice Act – CJA- uyarınca yargıç kararıyla salıverilme umudu olmaksızın infazı ölünceye değin devam eden müebbet hapis cezasına hükmedilmiştir^{72/73}. Bay Bamber ve Bay Moore hakkında ise; 2003 tarihli CJA öncesinde Bakan tarafından; erken tahliye hükümlerinden yararlanmaları için infazı gereken asgari süre ömür boyu olarak belirlendiğinden bu başvurucular bakımından da salıverilme umudu bulunmamaktadır⁷⁴. İkinci ve üçüncü başvuru-

⁷¹ Bay Vinter; 1996 yılında iş arkadaşını öldürmekten mahkûm olmuş, şartlı tahliyeden yararlandıktan sonra ise eşini öldürmekten hüküm giymiştir. Bay Bamber; ebeveynlerini, üvey kız kardeşini ve onun 2 çocuğunu öldürmekten suçlu bulunmuştur. Bay Moore ise; mağdurları eşcinsel erkekler olan 4 kişiyi cinsel tatmin amacıyla öldürdüğü gerekçesiyle mahkûm olmuştur. Başvurucuların mahkûm oldukları suçlara ilişkin maddi vakalar hakkında geniş bilgi için bkz: AİHM Büyük Daire, Vinter ve diğerleri v. Birleşik Krallık Kararı, pg. 15 – 32.

⁷² 2003 tarihli Criminal Justice Act – CJA - m. 269 gereğince yargıç; hükümlünün erken tahliye hükümlerinden - the early release provisions – yararlanabilmesi için, hükümlünün cezanın infazı gereken asgari süresini belirleme yetkisine sahiptir. Aynı maddenin 3. fıkrası uyarınca bu asgari sürenin hesabında suçun ağırlığı dikkate alınacak olup aynı maddenin 4. fıkrası gereğince ise; yargıç, suçu işlediği anda 21 yaş ve üzeri olan failer hakkında işlenen suçun ağırlığı nedeniyle bu failerin erken tahliye hükümlerinden yararlanmaya uygun olmadıklarına karar verebilecektir. 269. maddenin başlığı, - zorunlu müebbet hapis cezasına ilişkin olarak asgari sürenin belirlenmesi – “*Determination of minimum term in relation to mandatory life sentence*” şeklinde olup maddenin 4. fıkrası ise şu şekildedir: Fail suçu işlediği sırada 21 yaşında veya daha büyükse ve mahkemenin kabulüne göre suçun ya da suç ve suçla ilgili bir veya daha fazla suçun ağırlığı nedeniyle 2. fıkra düzenlenene karar verilmemeli ise, mahkeme; erken tahliye hükümlerinin faille uygulanmasına karar vermemelidir. “*If the offender was 21 or over when he committed the offence and the court is of the opinion that, because of the seriousness of the offence, or of the combination of the offence and one or more offences associated with it, no order should be made under subsection (2), the court must order that the early release provisions are not to apply to the offender.*” şeklindedir. Bkz: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/section/269>, Çevrimiçi, 10.10.2019.

⁷³ CJA m. 269 hükmünde - the early release provisions – ifadesi kullanılmıştır. Esasen CJA m. 269/2 hükmünün atf yaptığı 1997 tarihli Crime (Sentences) Act m. 28/5 uyarınca; müebbet hapis cezası mahkûmunun cezasının infazı gereken asgari süresi infaz olursa ve ilgili kamu organı – Parole Board – tarafından salıverme uygun bulunursa mahkûmun infaz kurumundan tahliyesi söz konusu olmaktadır. Bu çerçevede – the early release provision – ile kastedilenin Türk Hukukundaki karşılığı “Koşullu Salıverilme” olmaktadır. Bununla birlikte Türk ve İngiliz hukuk düzeninde yer alan söz konusu hükümlerdeki farklılıklar nedeniyle koşullu salıverilme ifadesi yerine doğrudan çeviri ile erken tahliye hükümleri ibaresi kullanılmıştır. Crime (Sentences) Act m. 28/5 hükmü için bkz: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1997/43/section/28>, Çevrimiçi, 10.10.2019.

⁷⁴ 2003 CJA öncesinde ise, müebbet hapis cezası mahkûmunun şartlı tahliye başvurusunda bulunabilmesi için gereken asgari süreyi belirleme yetkisini; dava yargıç ve İngiltere ve Galler Başyargıcı'nın görüşünü alarak - Secretary of State - Devlet Bakanı kullanılmaktadır. 2003 CJA öncesi sistemde Devlet Bakanı da müebbet hapis cezası mahkûmunun erken tahliye hükümlerinden yararlanması için infazı gerekli asgari süreyi kişinin ömrü olarak belirleyebilme yetkisini haizdir. Bununla birlikte bu karar 25 yıl geçmesinin ardından gözden geçirilmektedir.

Ayrıca belirtmek gerekir ki; Birleşik Krallık hükümetinde genel olarak Bakanların “Secretary of State” olarak adlandırıldığı ve bu Bakanların ayrıca sorumlu oldukları işler çerçevesinde isimlendirildi-

cu, 2003 tarihli CJA 22 numaralı Tablo ile tanınan Yüksek Mahkeme'ye başvurma imkânı ile birlikte ömür boyu olarak belirlenen asgari süreye dair Yüksek Mahkeme'ye başvurmuşlar ve fakat başvuruları reddedilmiş, ayrıca bu karara yönelik istinaf taleplerinden de sonuç alamamışlardır⁷⁵.

Kararın içeriğine baktığımızda; ilk olarak kararın AİHM'in konuya dair içtihadını teyit edici yönünden bahsetmek gerekmektedir⁷⁶. Vinter Kararı'nda öncelikle AİHM, orantısız cezanın AİHS ile uyumsuz olduğunu ifade etmekte ve fakat başvuruçuların müebbet hapis cezasının orantısız olduğu yönünde bir iddiası olmaması sebebiyle konuyu diğer boyutlarıyla ele alacağını belirtmektedir. Keza AİHM, cezaların tayini hususunda sözleşmecî devletlerin takdir marjının geniş olduğunun ve yetişkinler⁷⁷ için müebbet hapis cezasının öngörülmesinin AİHS m. 3 ihlaline sebebiyet vermeyeceğinin altını çizmektedir⁷⁸. Yetişkinler için öngörülen müebbet hapis cezası ise; ancak hukuken ve fiilen indirilebilir nitelikte ise AİHS m. 3 hükmü ile uyumludur. Mahkemeye göre; müebbet hapis cezasının başka bir cezaya dönüştürülmesi, infazın askıya alınması, infazın durdurulması, koşullu salıverilme imkânının bulunması gibi yöntemlerden biri dahi ilgili iç hukukta bulunduğu takdirde, müebbet hapis cezası indirilebilir niteliktedir⁷⁹.

Vinter Kararı'nın şu aşamaya değin zikrettiğimiz kısmı, AİHM'in özellikle *Kafkaris v. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi* ve sonrasında verilen kararlarındaki tespitlerin teyidi mahiyetindedir. Özetle AİHM, yetişkin-

leri görülmektedir. Örneğin "Secretary of State for Justice", Türk Hukukundaki Adalet Bakanı'nın karşılığıdır. 6 numaralı dipnotta zikredilen Crime (Sentences) Act m. 28/5 hükmünde de erken tahliye kararı konusunda yetkili merci olarak "Secretary of State" belirtilmiştir. Bu nedendir ki metinde "Adalet Bakanı" değil "Devlet Bakanı" ibaresi tercih edilmiştir.

⁷⁵ AİHM Büyük Daire, *Vinter ve diğerleri v. Birleşik Krallık Kararı*, pg. 19, 22 - 25, 29 -32.

⁷⁶ Öncü, *İndirimsiz Müebbet Hapis Cezaları*, s. 21; Okuyucu Ergün, *Müebbet Hapis Cezası*, s. 56.

⁷⁷ *Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi* m. 37/a uyarınca çocuklar hakkında ölüm cezasına hükmedilemeyeceği gibi infazı ölüncüye değin devam eden/indirilemez hapis cezasına da hükmedilemeyecektir.

⁷⁸ Okuyucu Ergün, *Müebbet Hapis Cezası*, s. 56.

⁷⁹ *Vinter ve diğerleri v. Birleşik Krallık Kararı*, pg. 102-109; Okuyucu Ergün, *Müebbet Hapis Cezası*, s. 56; Öncü, *İndirimsiz Müebbet Hapis Cezaları*, s. 20; Dikmen, *Umut Hakkı*, s. 202.

ler için müebbet hapis cezasının öngörülmesinin kategorik olarak AİHM m. 3 ihlali anlamına gelmeyeceği ve fakat cezanın hukuken ve fiilen indirilebilir nitelikte olması gerektiği görüşündedir. Böylelikle AİHM'in müebbet hapis cezasının infazının hümanizm ilkesine uyumlu şekilde olması yolundaki görüşü benimsediğini söylemek mümkündür.

Vinter Kararı'nın ilerici yönü ise şu iki sebepten kaynaklanmaktadır: İlk olarak AİHM, Vinter Kararı'nda ilgili iç hukuku müebbet hapis cezasının indirilebilir olup olmadığı hususunda sıkı şekilde denetlemiştir. Kafkaris ve Iorgov kararlarında Devlet Başkanı'nın af yetkisini, son derece tartışmalı bir şekilde cezanın indirilebilir olduğunun kabulü için yeterli görmüştür⁸⁰. Vinter Kararı'nda ise; ilgili iç hukuktaki belirsizlikleri, cezanın indirilebilir olduğunu kanıtlamak için yeterli bulmamıştır. Bu açıdan Vinter Kararı, ilgili iç hukukun daha sıkı bir şekilde denetlendiği bir karardır.

İkinci yön ise; AİHM'in bu kararda, müebbet hapis cezası indirilebilir nitelikte değilse bu halde hak ihlalinin cezaya hükmedildiği an gerçekleştiği yolundaki tespiti⁸¹. Büyük Daire, kararın bu yönüyle önceki kararlardan ve Dördüncü Daire'nin Vinter Davası'nda vermiş olduğu hak ihlali yoktur kararından ayrılmıştır. Zira anılan kararlarda, müebbet hapis cezası mahkûmu bakımından cezalandırmanın amaçları itibariyle cezanın infazı haklı görülemediği durumda cezanın infazının ancak m. 3 ihlaline sebebiyet verebileceği belirtilmekteydi. Büyük Daire'nin ıslah amacını ön plana alarak, başlangıçta infaz edilecek ceza ve salıverilme yöntemi belirli değil iken müebbet hapis cezası mahkûmunun ıslah faaliyetlerine katılmasının beklenemeyeceği yönündeki tespiti son derece önemlidir.

Yukarıdaki içtihadın gerekçeleri ise; hapis cezasının cezai temellerinin geçirdiği değişimlerin ancak bu şekilde değerlendirilebileceği⁸² ve

⁸⁰ Öncü, İndirimsiz Müebbet Hapis Cezaları, s. 21, dp. 25, 26; Dikmen, Umut Hakkı, s. 200; Aydınoglu, Tahliye Umudu Olmayan Hapis Cezası, s. 65 – 67; Günebakan, Umut Hakkı, s. 58 – 59.

⁸¹ Okuyucu Ergün, Müebbet Hapis Cezası, s. 57; Öncü, İndirimsiz Müebbet Hapis Cezaları, s. 23; Dikmen, Umut Hakkı, s. 204.

⁸² Bu noktada önemli olanın hükümlünün ıslah olması olduğunu belirterek bu meseleye farklı bir açıdan da

bir gün tahliye imkânı olmaksızın bir kimseyi zor kullanarak özgürlüğünden mahrum etmenin insan onuruna aykırı olduğu, indirilemez müebbet hapis cezasının ıslah amacıyla çeliştiği şeklindedir⁸³.

Esasen AİHM'in yukarıda zikredilen tespitinin yerindeliği, başvuru Vinter'in merkezinde olduğu bir olay ile sabittir. Bay Vinter, indirilemez müebbet hapis cezası mahkûmu olarak cezaevinde iken bir kavgaya karışmış ve olay kapsamındaki suçunu kabul etmiş dahası zaten kendisinin ölünceye değin infaz kurumunda kalacağını belirterek suçunu kabullenmesi için herhangi bir yargılamaya ihtiyaç olmadığını, kendisine verilecek cezanın, "ceza koleksiyonuna bir ceza eklemekten başka bir anlama gelmeyeceğini" söylemiştir^{84/85}. Sanırız ki bir salıverilme umudu olmayan müebbet hapis cezası mahkûmuna ait bu söylem, AİHM kararındaki tespite yönelik teorik izahlardan çok daha ikna edici niteliktedir⁸⁶.

AİHM; başvurucular bakımından indirilemez müebbet hapis cezasına hükmedildiği anda m. 3 ihlalinin gerçekleştiğini tespit etmiştir. Bununla birlikte kararda ihlal bulgusunun, başvurucular için derhal serbest bırakılma umudu sağlayacak şekilde anlaşılamayacağı özellikle

yaklaşmak istemekteyiz. Umud hakkına ilişkin içtihatlarda da belirtildiği üzere bir gün salıverilme umudu olmadan cezanın infaz edilmesi, hükümlü ne kadar uzun süre hayatta kalırsa o kadar ceza çekeceği anlamına gelmektedir. Bir başka deyişle hükümlünün yaşam hakkının korunması ile ki hükümlü daha ağır bir şekilde ceza çekmektedir. Ancak infaz kurumunda geçirilen uzun süreler sonunda, ıslah olmanın da dışında hükümlünün cezanın başlangıç aşamasındaki psikolojik durumu dahi değişikliğe uğrayabilir. Bu çerçevede başlangıçta bir değerlendirme yapılarak bir gün salıverilmeye dair değerlendirmeye tabi tutulmaktan yoksun bırakma, hükümlüde olabilecek her türlü değişimi göz ardı etmek anlamına gelecektir. Cezanın infazının başlangıç aşamasındaki övüncün ve suçu üstlenmenin yerini bir süre sonra pişmanlığın ve suçu üstünden atma çabasının aldığına dair somut bir örnek olay için bkz: Erem, Bir Ceza Avukatının Anıları, s. 21 – 23.

⁸³ Okuyucu Ergün, Müebbet Hapis Cezası, s. 56; Dikmen, Umud Hakkı, s. 203.

⁸⁴ Okuyucu Ergün, Müebbet Hapis Cezası, s. 56 -57; Aydınöğlü, Tahliye Umudu Olmayan Hapis Cezası, s. 72.

⁸⁵ Beccaria; ölüm cezası mahkûmunun umutsuzluğuna ilişkin olarak şu veciz ifadeyi kullanmaktadır: "Umutsuzluk, umutsuzluktan doğan kötülükleri son vermez. Ama onları başlatır." Beccaria, Suçlar ve Cezalar Hakkında, s. 139. Sanırız ki Vinter'in mektubunu açıklamak için bu iki cümleden daha başarılı bir ifade şekli pek güç bulunur.

⁸⁶ Aynı konuya dair teorik tartışma için bkz: Aydınöğlü, Tahliye Umudu Olmayan Hapis Cezası, s. 58 – 60; Benzer yönde İzzet Özgenç, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 15. Bası, Ankara, Seçkin, 2019, s. 787.

vurgulanmıştır⁸⁷. AİHM, benzer başvurularda da ihlal tespitinde bulunduğu takdirde aynı vurguya kararlarında yer vermektedir. **Dolayısıyla umut hakkı kavramı, bir hükümlünün bir gün muhakkak serbest bırakılması anlamına gelmemektedir**⁸⁸. Önemli olan cezanın fiilen ve hukuken indirilebilir olması ve cezanın gözden geçirme usulünün varlığıdır. Cezanın belirli bir süre infazına karşın cezalandırma amaçları gerçekleşmemiş ise (bilhassa hükümlü ıslah olmamış ya da tahliyesi kamu güvenliği bakımından ciddi tehlike oluşturabilecek nitelikte ise) bu halde hükümlünün durumunun gözden geçirilmesi ve fakat salıverilmemesi m. 3 ihlaline sebep olmayacaktır.

B. Vinter Kararı Çerçevesinde Umut Hakkının Suçluların İadesine Etkisi

Son derece bilinen 07.07.1989 tarihli Soering v. Birleşik Krallık kararında (Başvuru No:14038/88) AİHM, iade edilmesi durumunda ölüm cezasına çarptırılması muhtemel olan başvurucunun, ölüm cezasının infazını beklediği dönemde – ölüm bekleyişi/ölüm koridoru – içinde bulunacağı psikolojik halin AİHS m. 3 ihlaline sebebiyet vereceğini kabul etmiştir. İade meselelerinde, iade edilecek olan devlette çarptırılacak ceza, AİHS m. 3 hükmü ile uyumsuz ise iadenin AİHS m. 3 ihlaline sebebiyet vereceğini belirtebiliriz. Bu noktada ilgili ülkedeki müebbet hapis cezasının AİHS m. 3 hükmü ile olan uyumluluk ilişkisi, iade talepleri bakımından da belirleyici olacaktır

Vinter Kararı ve umut hakkı içtihadı, suçluların iadesi bağlamında da etki doğurmuştur⁸⁹. Zira aşağıda değinilecek Trabelsi kararına değin – ki bu karar, Vinter kararından sonradır – indirilemez müebbet hapis cezalarına ilişkin olarak Vinter kararındaki ölçütler çerçevesinde bir değerlendirme yapılmadığından kabul edilemezlik/ihlal bulunmadığı yönünde kararlar tesis edilmiştir. 16.10.2001 tarihli Einhorn v. Fransa

⁸⁷ Vinter ve diğerleri v. Birleşik Krallık Kararı, pg. 131; Okuyucu Ergün, Müebbet Hapis Cezası, s. 56.

⁸⁸ Öncü, İndirimsiz Müebbet Hapis Cezaları, s. 24.

⁸⁹ İade ve müebbet hapis cezasına dair karar özetleri için bkz: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Extradition_life_sentence_ENG.pdf, Çevrimiçi, 10.10.2019.

(Başvuru No: 71555/01), 09.07.2012 tarihli Harkins ve Edwards v. Birleşik Krallık (Başvuru No: 9146/07 ve 32650/07), 10.04.2012 tarihli Babar Ahmad ve diğerleri v. Birleşik Krallık (Başvuru No:24027/07, 11949/08, 36742/08, 66911/09, 67354/09) kararları bu bakımdan örnek olarak gösterilebilir. Anılan kararlarda orantısız cezaların ve bu bakımdan indirilemez müebbet hapsi cezalarının AİHS m. 3 ihlaline sebep olabilecekleri belirtilmekte, bununla birlikte Vinter kararındaki ölçütler çerçevesinde değerlendirme yapılmadığından iadesi gündemde olan kişilere isnat edilen suçlara karşı öngörülen cezalara dair orantılılık incelenmekte, mevzuatta yer alan indirim olanakları ise sıkı bir şekilde denetlenmemekte ve böylelikle kabul edilemezlik/ihlal bulunmadığı yönünde kararlar verilmektedir.

AİHM İkinci Bölüm Trabelsi v. Belçika kararında⁹⁰ ise; başvuruçunun, Amerika Birleşik Devletleri'ne iade edilmesi durumunda mahkûm olabileceği cezanın Vinter Kararı'ndaki ölçütler uyarınca indirilebilir olmadığı gerekçesiyle başvuruçunun iadesinin m. 3 hükmüne aykırılık teşkil edeceğine karar vermiştir⁹¹. Yinelemek gerekir ki Trabelsi kararı, Vinter karardan sonradır ve Trabelsi kararında Vinter kararındaki gibi iadenin gündemde olduğu devlette kabul edilen müebbet hapis cezasının indirilebilir olup olmadığı sıkı bir biçimde denetlenmiştir. Bu bakımdan sadece bir olanağın varlığı değil, müebbet hapis cezasının indirimine dair bir mekanizma ile indirimin fiilen olanaklılığı belirleyicidir. Dolayısıyla Vinter v. Birleşik Krallık kararı; adeta bir referans karar olarak benzer olaylarda kendisine sıkça atıf yapılmaktadır. Yine benzer olaylar değerlendirilirken ilkesel çerçeve, Vinter v. Birleşik Krallık kararındaki tespitler uyarınca oluşturulmaktadır.

Suçluların iadesi ile umut hakkı ilişkisine dair; doğrudan Türkiye'yi ilgilendiren ve Vinter Kararı'nda da değinilen ve kararın gerekçeleri zikredilirken vurgulanan Alman Federal Anayasa Mahkemesi'nin (Bundes

⁹⁰ AİHM Dördüncü Daire: Trabelsi v. Belçika Kararı, Başvuru Numarası: 140/10: T:04.09.2014, Çevrimiçi, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-146372%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-146372%22]}).

⁹¹ AİHM Dördüncü Daire, Trabelsi v. Belçika Kararı, pg. 112-139; Öncü, İndirimsiz Müebbet Hapis Cezaları, s. 27; Günebakan, Umut Hakkı, s. 79 – 83.

verfassungsgericht=BVerfG) 16.01.2010 tarihli ve 2 BvR 2299/09 sayılı kararına ayrıca dikkat çekmek istemekteyiz⁹². Anılan karar, Türkiye'ye iade edilmesi durumunda ölünceye değin infazı devam edecek müebbet hapis cezasına çarptırılabilceği bir suçtan dolayı yargılanacağı iddiasında bulunan PKK terör örgütü üyesi bir Türk vatandaşının, iade edilme kararlarına karşı yaptığı Anayasa Şikâyetidir⁹³. BVerfG kararında; Cumhurbaşkanı'nın cezaları kaldırma – hafifletme yetkisinin, salıverilme umudu bakımından belirsiz ve yetersiz nitelikte olduğunu belirtmiş⁹⁴, iade meselesinde esasen Alman Hükümeti'nin dış politikadaki hareket etme özgürlüğüne engel olmamak adına Alman Mahkemelerinin iadeye ancak Alman Anayasa'sının vazgeçilmez/temel ilkelerinin ihlali durumunda engel olabileceğini ifade etmiş⁹⁵ ve her ne kadar yabancı hukuk kurallarına saygı göstermek zorunlu olsa da salıverilme ihtimali olmayan bir cezanın zalimane ve aşağılayıcı nitelik arz edip dolayısıyla Alman Anayasası'nın 1. maddesinde yer alan insan onuru kavramının gereklerine aykırı olacağı⁹⁶ gerekçesiyle iade istemini kabul edilemez bulmuştur⁹⁷.

C. Umut Hakkı Bakımından Güncel Gelişmeler

Vinter Kararı, AİHM'in konuya ilişkin sonraki kararlarını etkilemiş, kararlarda mutlak suretle Vinter Kararına atıf yapılmıştır^{98/99}. Bu yönü-

⁹² Karar hakkında bkz: Vinter ve diğerleri v. Birleşik Krallık Kararı, pg. 71.; Kıdıl, Koşullu Salıverilme Yasakları, s. 73 – 74.; Kararın tam metni için bkz.: http://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2010/01/rk20100116_2bvr229909.html, Çevrimiçi, 10.10.2019.

⁹³ BVerfG, 2 BvR 2299/09, pg. 1.

⁹⁴ BVerfG, 2 BvR 2299/09, pg. 28.

⁹⁵ BVerfG, 2 BvR 2299/09, pg. 20.

⁹⁶ BVerfG, 2 BvR 2299/09, pg. 21, 23.

⁹⁷ Karar hakkında ayrıca bkz: Özgenc, Genel Hükümler, s. 792 – 793, dp. 156.

⁹⁸ Öcalan/Kaytan/Gurban/Boltan v. Türkiye kararları, Harakchiev ve Tolumov v. Bulgaristan, Magyar v. Macaristan, Trabelsi v. Belçika, Murray v. Hollanda, Hutchinson v. Birleşik Krallık kararları bu bakımdan ilk akla gelen kararlardır. Müebbet hapis cezasına ilişkin önemli kararların kısa özetleri için bkz: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Life_sentences_ENG.pdf, Çevrimiçi, 10.10.2019

⁹⁹ Öncü; Öcalan 2 kararının Vinter Kararı'ndan görece kısa bir süre sonra açıklanmış olmasını, Öcalan 2 kararının açıklanması için Vinter Kararı'nın beklenildiği şekilde yorumlanabileceği kanısındadır. Öncü, İndirimsiz Müebbet Hapis Cezaları, s. 28.

le kararın, müebbet hapis cezasının m. 3 hükmüne uyumu konulu başvurularında, referans karar olma niteliği bulunmaktadır. Vinter kararının ardından umut hakkına yönelik içtihadın genel itibarıyla – aşağıda değinilecek Hutchinson kararına dair tartışma haricinde – gelişim gösterdiği görülmektedir ki yukarıda belirtilen Trabelsi kararı ile birlikte umut hakkının iade meselesine olan etkisi izah edilmişti. Vinter kararının ardından umut hakkına dair güncel kararlardan bahsetmek gerekirse;

Laszlo Magyar v. Macaristan kararında¹⁰⁰; her ne kadar **Törköly v. Macaristan kararında** Devlet Başkanı'nın af yetkisi nedeniyle Macaristan hakkında ihlal tespitinde bulunulmamış olursa da bu kararda Devlet Başkanı'nın af yetkisi yeterli görülmemiştir. Zira AİHM'e göre Devlet Başkanı'nın af yetkisi, müebbet hapis cezası hükümlüleri için hangi şartlar altında ve ne yaparlarsa salıverilmenin olanaklı olacağı hususunda herhangi bir belirlilik içermemektedir. Keza hükümlülerin cezanın infazı sürecinde geçirdikleri değişim ve gösterdikleri ilerleme de dikkate alınmamaktadır. AİHM, bu davada Macaristan'ı AİHS m. 46 uyarınca yapısal sorunu ortadan kaldırması için gereken tedbirleri almaya davet etmiştir^{101/102}.

Harachiev ve Tolumov v. Bulgaristan kararında¹⁰³; AİHM Iorgov v. Bulgaristan kararındaki Devlet Başkanı'nın af yetkisi yeterli gören yaklaşımını terk ederek Bulgar hukukunu sıkı bir şekilde denetlemiştir. Bulgar Anayasa Mahkemesi'nin 2012 tarihli bir kararına kadar 2004 Kasım – 2012 başları arasındaki dönemde Devlet Başkanı'nın af yetkisinin belirli bir politikanın eseri olarak uygulandığının söylenemeyeceği belirtilmiştir. Keza AİHM, infaz usulünü de kararda değerlendi-

¹⁰⁰ AİHM İkinci Bölüm, Laszlo Magyar v. Macaristan Kararı, Başvuru No: 73593/10, T: 20.05.2014, Çevrimiçi, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-144109%22%5D%7D>].

¹⁰¹ Umut hakkına ilişkin olarak Macaristan'ın durumuna dair değerlendirmeler için bkz: Günebakan, Umut Hakkı, s. 94 -96.

¹⁰² Temmuz 2019 itibarıyla AİHM'in müebbet hapis cezasına ilişkin bilgi notundaki verilere göre; incelemesi devam eden umut hakkı ile ilgili 10 başvurudan 8 tanesi Macaristan aleyhinedir.

¹⁰³ AİHM Dördüncü Bölüm, Harachiev ve Tolumov v. Bulgaristan Kararı, Başvuru No: 15018/11, 61199/12, T: 08.07.2014, Çevrimiçi, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-145442%22%5D%7D>].

rerek, infaz şartları nedeniyle müebbet hapis cezası hükümlülerinin ıslah olma noktasında gereken olanaklara sahip olmadığı sonucuna varmıştır. Bu nedendir ki mahkeme, Bulgaristan'ı gereken tedbirleri almaya davet etmiştir¹⁰⁴. Kararın özellikle bu son kısmının aşağıda belirteceğimiz Murray v. Hollanda kararı ile benzeştiğini belirtebiliriz.

Murray v. Hollanda¹⁰⁵ kararında, müebbet hapis cezası mahkumlarının tahliyesini olanaklı kılan yeniden sosyalleştirme/rehabilitasyon olanaklarının sağlanamaması nedeniyle cezanın fiilen indirilemez olduğu kabul edilmiştir¹⁰⁶. Zira başvuru hakkında psikolojik rahatsızlığı tahliyeye engel olarak kabul edilmesine karşın başvurucuya herhangi bir tedavi/rehabilitasyon olanağı sağlanmamıştır. Böylelikle yasal düzenlemelerin de haricinde – de jure ceza indirilebilir dahi olsa – de facto cezanın indirilebilir olma ölçütünün somutlaştığı ve Vinter içtihadının bir adım daha ileriye taşındığı görülmektedir.

Buna karşın **Hutchinson v. Birleşik Krallık kararı** ise farklı bir yerdedir¹⁰⁷. Anılan karar öğretide “Karşı Devrim” olarak nitelendirilmiştir¹⁰⁸. Bu nitelendirmenin sebebi ise; Vinter Kararı sonrasında Bakan'ın salıverme yetkisinde değişiklik olmamasına karşın İstinaf Mahkemesi (Court of Appeal) bir kararında bu yetkinin AİHS'e uygun olarak kullanılması gerektiği içtihadı ile birlikte AİHM Büyük Daire tarafından ihlal kararı verilmemesidir¹⁰⁹. Bu karar, AİHM'in indirilemez müebbet hapis cezalarına ilişkin olarak iç hukukları sıkı şekilde denetlemesi hususunda Vinter Kararı'ndan geriye dönüş niteliğinde olduğu belirtilerek eleştiri-

¹⁰⁴ Umut hakkına ilişkin olarak Bulgaristan'ın durumuna dair değerlendirmeler için bkz: Günebakan, Umut Hakkı, s. 97-98.

¹⁰⁵ AİHM Büyük Daire, Murray v. Hollanda Kararı, Başvuru No: 10511/10, T: 26.04.2016, Çevrimiçi, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-162614%22%5D%7D>.

¹⁰⁶ Murray v. Hollanda kararı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Aydınoglu, Tahliye Umudu Olmayan Hapis Cezası, s. 74 – 76.; Günebakan, Umut Hakkı, s. 70 – 72.

¹⁰⁷ AİHM Büyük Daire, Hutchinson v. Birleşik Krallık Kararı, Başvuru Numarası: 57592/08, T:17.01.2017, Çevrimiçi, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-170347%22%5D%7D>}; Günebakan, Umut Hakkı, s. 91 – 93.

¹⁰⁸ Dikmen, Umut Hakkı, s. 206; Karar ve getirilen eleştiriler hakkında bkz: Kıdıl, Koşullu Salıverilme Yasakları, s. 66 – 67, dp. 76.

¹⁰⁹ Dikmen, Umut Hakkı, s. 206.

ilmektedir. Keza mahkemece sözleşmeci devletlerin iç hukukunu değerlendirme bağlamında çifte standart uygulandığı da ileri sürülmüştür. Buna karşın Hutchinson kararının esasen bir geri dönüş olmadığı, bu konudaki aksi değerlendirmelerin Anglo – Sakson hukuk sistemindeki içtihadı gelişimin önemini göz ardı ettiği de belirtilmektedir¹¹⁰.

Kanımızca Hutchinson kararının bir karşı devrim mi yoksa Anglo – Sakson hukukunun özelliklerini gözetken bir karar mı olduğu hususunda temkinli olmak gerekmektedir. Gelecek zaman içerisinde umut hakkı bağlamında Birleşik Krallık'a karşı yapılan başvurularda verilecek kararlar ile AİHM'in yaklaşımının belirginleşeceği ve Hutchinson kararının etkisinin tam olarak anlaşılacağı kanısındayız. Bilhassa da AİHM tarafından Birleşik Krallık'taki uygulamanın göz önüne alınması, Bakan'ın yetkilerini kullandığı örnek sayısı ve kullanım biçiminin değerlendirilmesi ile gerçek bir tahliye umudunun var olup olmadığını değerlendirmesi uygun olacaktır. Zira her ne kadar Hutchinson kararı ile müebbet hapis cezasının de jure indirilebilir olduğu kabul edilse de müebbet hapis cezasının de facto olarak da indirilebilir nitelikte olması gerekmektedir. Gelecek dönemde Bakan salıverme yetkisini AİHM'in umut hakkı içtihadı çerçevesinde kullanmaz ise bu halde Birleşik Krallık'taki müebbet hapis cezasının indirilemez nitelikte olduğu tespit edilip ihlal kararı verilmesi olasılık dâhilindedir.

AİHM'in **Bodein v. Fransa**¹¹¹ ile **T.P ve A.T v. Macaristan**¹¹² kararlarında; müebbet hapis cezası hükümlüsünün salıverilme incelemesine dair süre koşulunu tartışılmıştır. AİHM, ilk hürriyetten yoksun bırakılmadan itibaren 30 yıl sonraki (mahkumiyetten itibaren 26 yıl sonra) ilk incelemeye dair düzenlemeyi AİHS m. 3 hükmüne uygun bulurken mahkumiyetten 40 yıl sonra ilk incelemenin yapılmasını ise ihlal olarak değerlendirmiştir.

¹¹⁰ Günebakan, Umut Hakkı, s. 93 – 94.

¹¹¹ AİHM Beşinci Bölüm, Bodein v. Fransa Kararı, Başvuru No: 40014/10, T: 13.11.2014. Karar Fransızca tesis edilmiş olup Türkçe özeti için <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22languageisocode%22:%5B%22TUR%22%5D,%22appno%22:%5B%2240014/10%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-168871%22%5D%7D>.

¹¹² AİHM Dördüncü Bölüm, T.P. ve A.T. Kararı, Başvuru No: 37871/14, 73986/14, T: 04.10.2016, Çevrimiçi, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-166491%22%5D%7D>.

2019 yılında umut hakkı bakımından önem taşıyan kararlar, **Petukhov v. Ukrayna 2**¹¹³ ve **Marcello Viola v. İtalya 2**¹¹⁴ kararlarıdır. AİHM; Petukhov v. Ukrayna kararında, müebbet hapis cezasının indirilmesinin tek yolu olan Devlet Başkan'ın af yetkisinin, kötüye kullanıma karşı yeterli usuli güvenceleri içerecek denli açıkça düzenlenmemesi ve müebbet hapis cezası hükümlülerinin içinde buldukları şartların ıslah olmaya yönelik bir olanak tanımaması nedenleriyle ihlal kararı vermiştir. Bu nedenledir ki AİHM, bu kez Ukrayna'yı umut hakkı içtihadında belirtilen ilkeler uyarınca yapısal sorunlarını çözmeye davet etmiştir. Marcello Viola v. İtalya kararında ise; iç hukukta mafya bağlantılı suçlar nedeniyle hüküm giymiş olan başvurucunun adli makamlarla işbirliği yapmaması nedeniyle cezasının indirilmesi olanağından yoksun bulunması mercek altına almıştır. Mahkeme, adli makamlarla işbirliği yapmamanın mutlak suretle başvurucunun tehlikeliliğini göstermeyeceğini, çeşitli başka sebeplerle – kendisinin ya da ailesinin güvenliği gibi – işbirliği yapmamanın söz konusu olabileceğini belirterek ihlal kararı vermiştir.

Son olarak umut hakkı bağlamında Litvanya hakkında verilen kararlardan bahsetmek uygun olacaktır. **Matiosaitis ve diğerleri v. Litvanya kararında**¹¹⁵, hem de jure ve de facto Litvanya hukuk sisteminde müebbet hapis cezalarının indirilebilir olmadığı tespiti yapılmış hem de hükümlülere ıslah olmaya dair yeterli olanak sağlanmadığı belirtilmiş ve dolayısıyla ihlal kararı verilmiştir¹¹⁶. Bununla birlikte Litvanya'da 2019 Mart ayında yasal değişiklikler yapılmıştır¹¹⁷. AİHM söz konusu yasal

¹¹³ AİHM Beşinci Bölüm, Petukhov v. Ukrayna 2 Kararı, Başvuru No: 41216/13, T: 12.03.2019, Çevrimiçi, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-191703%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-191703%22]}).

¹¹⁴ AİHM Birinci Bölüm, Marcello Viola 2 Kararı, Başvuru No: 77633/16, T: 13.06.2019. Karar Fransızca tesis edilmiş olup kararın İngilizce özeti için bkz: <https://www.penalecontemporaneo.it/upload/3037-judgment-marcello-viola-v.-italy-no.-2---irreducible-life-sentence-breached-the-convention-1.pdf>.

¹¹⁵ AİHM İkinci Bölüm, Matiosaitis ve diğerleri v. Litvanya Kararı, T:23.05.2017, Çevrimiçi, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-173623%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-173623%22]}).

¹¹⁶ Umut hakkına ilişkin olarak Litvanya'nın durumuna dair değerlendirmeler için bkz: Günebakan, Umud Hakkı, s. 98 -1 00. Ancak eser tarihinden sonra Litvanya'da yasal düzenleme yapıldığını ve bu düzenlemelerin AİHM tarafından uygun kabul edildiğini belirtmek gerekmektedir. Litvanya hukukunda yapılan değişiklikler hakkında, aşağıda zikredilen Dardanskis v. Litvanya kararı pg. 10 -12.

¹¹⁷ Bir önceki dipnot ve ayrıca https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Life_sentences_ENG.pdf, Çevrimiçi, 10.10.2019.

değişiklikleri yeterli bulmuş olup **Dardanskis v. Litvanya**¹¹⁸ ve diğer 15 başvuru bakımından AİHS m. 37/1-b uyarınca ihtilafların çözümlendiği gerekçesiyle kayıttan düşürme kararı alınmıştır.

AİHM tarafından umut hakkı içtihadı ile uyumlu görülen bu yasal değişikliklerden kısaca bahsetmek uygun olacaktır¹¹⁹. Zira Türkiye’de olası bir yasal değişiklik için Litvanya örneği kanımızca önem arz etmektedir. İlk olarak cezanın indirilmesi noktasında değerlendirme yapacak olan organ bir mahkeme olacaktır. Bu durumu AİHM, tatmin edici bulmuştur¹²⁰. Değerlendirme süresi ise özgürlüğün kısıtlandığı ya da hükmün infazına başlanıldığı andan itibaren 20 yıl sonrasındır, bir başka deyişle bu husustaki genel teamül olan 25 yıldan daha kısa bir süredir¹²¹. Bu değerlendirme neticesinde müebbet hapis cezası, 5 yıldan az 10 yıldan ise fazla olmayacak bir süreli hapis cezasına dönüştürülebilecektir. Müebbet hapis cezasının infazı devam ederken yeniden kasıtlı bir suç işlenmesi durumunda ise değerlendirme süresi kesilmiş olacak ve yeni suçun işlenme tarihinden itibaren yeniden başlayacaktır. Böylelikle indirilemez müebbet hapis cezası mahkûmunun “sınırsız suç işleme özgürlüğü” ortadan kaldırılacak, yeni işlenen suç, hükümlünün suç koleksiyonunun bir parçası olmayacak, suç işlenmesine ya da işlenmemesine pozitif hukuk sonuç bağlamış olacaktır. Ayrıca hükümlü, cezanın değerlendirilmesi sürecine aktif şekilde katılmaktadır¹²². Öyle ki verilen karara karşı kanun yoluna başvurabilmektedir. Müebbet hapis cezasının indirilmesi hususunda değerlendirme ölçütleri olan, tekerrür riski, müebbet hapis cezasının amacı ve infazının devamının hükümlü üzerindeki etkileri ve ıslah önlemlerinin başarılı olma düzeyi, AİHM tarafından değerlendirmenin etkililiği noktasında yeterince objektif bulunmuştur¹²³. Ayrıca AİHM, son yapılan değişikliklerin hükümlülerin yeniden sosyal-

¹¹⁸ AİHM İkinci Bölüm, Dardanskis v. Litvanya, Başvuru No: 74452/13, T:18.06.2019, Çevrimiçi, [https://hudoc.echr.coe.int/eng/#{%22itemid%22:\[%22001-194713%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng/#{%22itemid%22:[%22001-194713%22]}).

¹¹⁹ İlgili yasal değişiklikler için bkz: AİHM İkinci Bölüm, Dardanskis v. Litvanya, pg. 10 – 12.

¹²⁰ AİHM İkinci Bölüm, Dardanskis v. Litvanya, pg. 26.

¹²¹ AİHM İkinci Bölüm, Dardanskis v. Litvanya, pg. 27.

¹²² AİHM İkinci Bölüm, Dardanskis v. Litvanya, pg. 28.

¹²³ AİHM İkinci Bölüm, Dardanskis v. Litvanya, pg. 29.

leşme ve topluma uyumlarına ilişkin olarak da gerekli tedbirleri ihtiva ettiği kabul edilmiştir¹²⁴.

Yukarıda zikrettiğimiz kararlar ışığında belirtilmelidir ki; Vinter v. Birleşik Krallık kararının ardından umut hakkı içtihadı – her ne kadar Hutchinson v. Birleşik Krallık kararı ile birlikte bu içtihattan dönüldüğü ya da en azından geriye gidişin söz konusu olduğu eleştirileri mevcutsa da – gelişerek devam etmektedir. AİHM; iç hukukları sıkı şekilde incelemiş ve Macaristan, Bulgaristan, Litvanya ve Ukrayna’yı yapısal sorunları çözmeye davet etmiştir. Litvanya’nın bu amaçla iç hukukunda değişime gittiği de ayrıca belirtilmelidir. Keza AİHM yalnızca de jure ve de facto cezanın indirilebilir olmasını incelemekle de yetinmemekte, müebbet hapis cezası hükümlülerinin serbest kalmak için göstermeleri gereken iyileşmeye dair olanakların yokluğu durumunda da AİHS m. 3 ihlali kararı vermektedir. Bu yaklaşım ise sözleşmecî devletlerin müebbet hapis cezasının infaz usullerini gözden geçirmelerini ve umut hakkı içtihadına uygun hale getirmelerini gerektirmektedir.

IV. UMUT HAKKI ÇERÇEVESİNDE TÜRK HUKUKUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

A. Umut Hakkı Bağlamında Türk Ceza ve İnfaz Hukuku Hükmüleri

AİHM’in Vinter Kararında belirtmiş olduğu ilkeler çerçevesinde; müebbet hapis cezasının AİHS m. 3 hükmü ile uyumlu olabilmesi için cezanın gözden geçirilebilir olması ile cezanın hukuken ve fiilen indirilebilir olması gerektiğini ve fakat sözleşmecî devletlerin ilgili gözden geçirme usulü ve buna karar verecek makam ile gözden geçirmenin gündeme gelmesi için gereken asgari süre hususlarında takdir yetkisine sahip olduklarını belirtmiş bulunmaktayız. Bu bakımdan Türk Hukuku özelinde değerlendirilmesi gereken infaz hukuku müessesesi, İnfaz Kanunu m. 107’de düzenlenen koşullu salıverilmedir.

¹²⁴ AİHM İkinci Bölüm, Dardanskis v. Litvanya, pg. 30.

Koşullu salıverilme; infaz kurumunda iyi halli olarak Kanun'un belirlediği asgari süreyi geçiren hükümlünün ceza süresi dolmadan serbest bırakılmasıdır¹²⁵. Bu bakımdan koşullu salıverilme; cezanın infazı sırasında bireyselleştirmeyi gerçekleştiren bir ceza infaz kurumu aracı¹²⁶ olup ıslah olan mahkûmun yeniden sosyalleştirilmesi aracıdır¹²⁷. Koşullu salıverme kararı verilebilmesinin şartları ise; Kanun'un belirlediği asgari sürenin infaz kurumunda ve iyi halli¹²⁸ olarak çekilmesidir¹²⁹. Bununla birlikte bazı istisnai durumlarda koşullu salıverme kararının verilmesi olanak dışıdır¹³⁰. Konumuz çerçevesinde incelenmesi gereken hal ise; ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm olup koşullu salıverme hükmünden yararlanamayacak hükümlülerdir.

Bilindiği üzere Avrupa Konseyi bünyesinde ölüm cezası, önce 6 numaralı protokol ile savaş ve yakın savaş tehlikesi hali hariç olmak üzere kaldırılmış olup akabinde 13 numaralı protokolle de istisnasız bir şekilde ilga edilmiştir. Türkiye ise 6 numaralı protokolü 4913 sayılı, 13 numaralı protokolü ise 5408 sayılı uygun bulma kanunları ile iç hukukta uygulanır hale getirmiştir. Anayasal düzlemde de önce 4709 sayılı Anayasa değişikliği Kanunu ile istisnaları mevcut olmak üzere ölüm cezası ilga edilirken 5170 sayılı Anayasa değişikliği Kanunu ile de herhangi bir istisna olmaksızın bu ceza kaldırılmıştır. Bu süreç içerisinde 4771 sayılı Kanun ile 6 numaralı protokol ve 4913 sayılı Kanun ile yapılan Anaya-

¹²⁵ Koşullu salıverilme hakkında tanımlar için bkz: Özбек, İnfaz Hukuku, s. 334-335; Demirbaş, İnfaz Hukuku, s. 512; Özgenç, Genel Hükümler, s. 785; Altınok Villemin, Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis Cezası, s. 56; Kızıllı, Koşullu Salıverilme Yasakları, s. 41 – 42.

¹²⁶ Özgenç, Genel Hükümler, s. 785.

¹²⁷ Özбек, İnfaz Hukuku, s. 335; Koşullu salıverilme kurumunun hukuki esası ve amaçları hakkında ayrıca bkz: Demirbaş, İnfaz Hukuku, s. 513 – 514.

¹²⁸ Ancak Türk Hukuku'nda iyi halli olma şartının etkili bir şekilde tespit edilmediği, koşullu salıvermenin adeta bihakkın tahliye dönüşüğü, iyi hal şartının otomatik bir şekilde gerçekleşen, gerçekleştiği kabul edilen ve denetlenmeyen bir şart olduğu ifade edilmiştir ki bu durumun başlı başına koşullu salıverilme kurumunun amacına aykırı olduğu açıktır. Bkz: Şen, Başer, Koşullu Salıverilme, s. 27; Özgenç, Genel Hükümler, s. 785 – 786; Kızıllı, Koşullu Salıverilme Yasakları, s. 45.

¹²⁹ Şartlar hakkında bilgi için; Özбек, İnfaz Hukuku, s. 335-339; Demirbaş, İnfaz Hukuku, s. 514 – 523; Özgenç, Genel Hükümler, s. 786 – 795; Şen, Başer, Koşullu Salıverilme, s. 23-29; Altınok Villemin, Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis Cezası, s. 58 – 62.

¹³⁰ Özбек, İnfaz Hukuku, s. 339-341; Şen, Başer, Koşullu Salıverilme, s. 29-31; Erden Tütüncü, Gurban/Türkiye Kararı, s. 623-624.

sa değişikliğine, 5218 sayılı Kanun ile de 13 numaralı protokol ve 5170 sayılı Kanun ile yapılan Anayasa değişikliğine uyum sağlanmıştır. 4771 sayılı Kanun ile ölüm cezasının yerine müebbet ağır hapis cezası konulmuşken 5218 sayılı Kanun ile ise – 4771 sayılı Kanun’un 1. maddesi ilga edilerek – ölüm cezasının yerine ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası getirilmiştir^{131/132}.

Yukarıda anlatılan sürecin neticesinde, hukukumuzda ölüm cezası ilga olmuştur ve fakat bu düzenlemeler doğrultusunda bazı hallerde müebbet hapis cezasının kişinin ömrü boyunca devam etmesi kararlaştırılmıştır. 4771 sayılı Kanun’un 1/B-2¹³³ (bu Kanun’un 1. maddesi 5218 sayılı Kanun ile ilga edilmiştir), 5218 sayılı Kanun’un m. 1/E-5 ile 647 sayılı Kanun’a eklenen geçici 11. madde¹³⁴, TMK m. 17/4¹³⁵, İnfaz Kanunu m. 107/16¹³⁶ ve yine İnfaz Kanunu geçici m. 2¹³⁷ hükümleri; bu

¹³¹ Anılan sürece ilişkin ayrıca bkz: Karakaş Doğan, Müebbet Hapis Cezası, s. 48-49.

¹³² Türkiye’de ölüm cezasının fiilen ve hukuken kaldırılma süreci, bu süreçte Öcalan v Türkiye 1 kararının önemi ve analizi, süreç içerisinde siyasilerin ve kamusal tartışmaya katkı sağlayan diğer aktörlerin görüşleri için bkz: Aydınoglu, Tahliye Umudu Olmayan Hapis Cezası, s. 6-14.

¹³³ 4771 sayılı Kanun m. 1/B-2: “Bu Kanun hükümlerine göre idam cezaları müebbet ağır hapis cezasına dönüştürülen terör suçluları hakkında Cezaların İnfazı Hakkında Kanun ile 12.4.1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun şartla salıverilmeye ilişkin hükümleri uygulanmaz. Bunlar hakkında müebbet ağır hapis cezası ölünceye kadar devam eder.”

¹³⁴ 5218 sayılı Kanun’un m. 1/E-5 ile 647 sayılı Kanun’a eklenen geçici 11. madde: “Ölüm cezaları 3.8.2002 tarihli ve 4771 sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun hükümlerine göre müebbet ağır hapis cezasına dönüştürülenlerin kesinleşmiş cezaları, bu Kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte, kendiliğinden ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasına dönüşür. Bu hükümlülerin, ceza infaz kurumunda geçirecekleri süre ile infaz usulü, hükmü veren mahkeme tarafından ve dosya üzerinden saptanır.”

¹³⁵ TMK m. 17/4: “Ölüm cezaları, 14/7/2004 tarihli ve 5218 sayılı Kanunun 1 inci maddesi ile değişik 3/8/2002 tarihli ve 4771 sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanunla müebbet ağır hapis cezasına dönüştürülen terör suçluları ile ölüm cezaları ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasına dönüştürülen veya ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasına mahkûm olan terör suçluları koşullu salıverilme hükümlerinden yararlanamaz. Bunlar hakkında ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezası ölünceye kadar devam eder.”

¹³⁶ İnfaz Kanunu m. 107/16: “5237 sayılı Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap, Dördüncü Kısım, “Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar” başlıklı Dördüncü Bölüm, “Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar” başlıklı Beşinci Bölüm, “Milli Savunmaya Karşı Suçlar” başlıklı Altıncı Bölüm altında yer alan suçlardan birinin bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi dolayısıyla ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde, koşullu salıverilme hükümleri uygulanmaz.”

¹³⁷ İnfaz Kanunu geçici m. 2: 14.7.2004 tarihli ve 5218 sayılı Kanunun 1 inci maddesi ile değişik 3.8.2002 tarihli ve 4771 sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanunla; ölüm cezaları, müebbet ağır hapis cezasına dönüştürülen terör suçluları ile ölüm cezaları ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasına dönüştürülen veya ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasına mahkûm olan terör suçluları, koşullu salıverilme hükümlerinden yararlanamaz. Bunlar hakkında, ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezası, hayatı boyunca devam eder.

bakımdan oldukça sorunlu olup anılan hükümler ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası mahkûmunun cezasının infazının, ölünceye değin devam edeceği halleri düzenlemektedirler.

Hukukumuzda yine bu düzenlemelerin haricinde de yukarıda belirtildiği üzere koşullu salıvermenin mümkün olmadığı başkaca düzenlemeler de bulunmaktadır. Bu bağlamda TMK m. 17/2¹³⁸ ve 17/3¹³⁹, İnfaz Kanunu m. 106/9¹⁴⁰, 107/13¹⁴¹, 108/3¹⁴², 110/4¹⁴³ örnek olarak gösterilebilir¹⁴⁴. Ancak özellikle ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektiren ve koşullu salıverilme yasağının bulunduğu suçların umut hakkı bakımından sorun teşkil ettiğini belirtmek gerekmektedir. Zira bu halde bir kişi, işlediği suç nedeniyle ve başkaca bir değerlendirme yapılmadan ya da başkaca bir suç işlemesinden bağımsız olarak ölünceye değin infaz kurumunda kalacaktır. Denilebilir ki bu durumda doğrudan infaz kurumunda ölümü beklemek söz konusudur. Bir önceki paragrafta belirttiğimiz düzenlemeler nedeniyle de hükümlerde belirtilen koşulların gerçekleşmesi durumunda ölünceye değin infaz kurumunda kalma zorunluluğu söz konusu olabilir¹⁴⁵. Bununla birlikte söz konusu hüküm-

¹³⁸ TMK m. 17/2: *Tutuklu veya hükümlü iken firar veya ayaklanma suçundan mahkûm edilmiş bulunanlar ile disiplin cezası olarak üç defa hücre hapsi cezası almış olanlar, bu disiplin cezaları kaldırılmış olsa bile şartla salıverilmeden yararlanamazlar.*

¹³⁹ TMK m. 17/3: *Bu Kanun kapsamına giren suçlardan mahkûm olanlar, hükümlerinin kesinleşme tarihinden sonra bu Kanunun kapsamına giren bir suçu işlemeleri halinde, şartla salıverilmeden yararlanamazlar.*

¹⁴⁰ İnfaz Kanunu m. 106/9: *Adli para cezasından çevrilen hapsin infazı ertelenemez ve bunun infazında koşullu salıverilme hükümleri uygulanmaz. Hapse çevrilmiş olmasına rağmen hak yoksunlukları bakımından esas alınacak olan adli para cezasıdır.*

¹⁴¹ Bu hükümle koşullu salıverilme kararı, denetim süresinde hapis cezasını gerektiren kasıtlı bir suç işlemesi nedeniyle geri alınmakta olup kalan ceza aynen infaz edilecek ve bir daha koşullu salıverilmeden yararlanılamayacaktır.

¹⁴² İnfaz Kanunu m. 108/3: *İkinci defa tekrerrük hükümlerinin uygulanması durumunda, hükümlü koşullu salıverilmez*

¹⁴³ İnfaz Kanunu m. 110/4: *Cezanın özel infaz usulüne göre çektirilmesine karar verilenler hakkında koşullu salıverilme hükümleri uygulanmaz. Belirtmek gerekir ki hafta sonu, gece ve konutta infaz, özel infaz usulleridir.*

¹⁴⁴ Koşullu salıverilme yasakları hakkında bkz: Özbek, İnfaz Hukuku, s. 339 -341; Demirbaş, İnfaz Hukuku, s. 521; Altınok VILLEMIN, Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis Cezası, s. 62 -64; Kıdıl, Koşullu Salıverilme Yasakları, s. 46 - 47.

¹⁴⁵ Belirttiğimiz sonuca sebebiyet verebilecek çeşitli ihtimaller için bkz: Kıdıl, Koşullu Salıverilme Yasakları, s. 55 - 56. Söz gelimi; ikinci defa tekrerrük hükümleri uygulanması ve son işlenen suçun müebbet ya

lerde bu yasak doğrudan işlenen suç nedeniyle değil, suç işlendikten sonraki fiiller kaynaklıdır. Zikredilen hükümler doğrudan işlenen suç nedeniyle mevzubahis olan koşullu salıverme yasaklarına göre daha kabul edilebilir olsalar da yine de infaz sürecindeki hükümlünün ıslah olup olmadığı/tehlikeliğinin devam edip etmediği hususlarını dikkate almaksızın koşullu salıverme yasağı öngörmeleri bakımından umut hakkını ihlal eder nitelikte oldukları söylenebilecektir. Kanımızca olması gereken, işlediği suçtan bağımsız olarak her hükümlü için koşullu salıverilmeden yararlanmanın mümkün olmasıdır. Ancak ayrıca koşullu salıverilmenin, belirli infaz sürelerinin ardından otomatik şekilde uygulanmasına son verilmeli, hükümlünün ıslah olup olmadığı – tahliyesinin kamu güvenliğine tehdit edip etmediğine göre – çekilmesi gereken asgari ceza süresi dolduktan sonra - koşullu salıverilme hükmü uygulanmalıdır.

B. AİHM'in Umut Hakkına İlişkin Türkiye Hakkındaki Kararları

AİHM'in 18.03.2014 tarihli Öcalan v. Türkiye 2¹⁴⁶/147 kararı; Türk Hukukundaki müebbet hapis cezasının AİHS sistemine uygunluğunun incelendiği ve aynı konulu Türkiye aleyhine yapılan başvurular bakımından AİHM tarafından referans gösterilen bir karar olması yönlerinden önem arz etmektedir. İncelememizde, kararın yalnızca konumuz ile olan ilgili kısmının değerlendirildiğini ve indirilemez müebbet hapis cezasının m. 3 ihlali oluşturduğu yönündeki iddianın haricindeki diğer hak ihlali iddialarının konumuz dışında kaldığını belirtmek gerekir.

da ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası gerektirmesi, TMK m. 17/2-3 hükümlerinde belirtilen yasakların uygulanabileceği haller örnek olarak zikredilebilir.

¹⁴⁶ AİHM İkinci Bölüm: Öcalan v. Türkiye Kararı (2), Başvuru Numarası: 24069/03, 197/04, 6201/06, 10464/07, T:18.03.2014, Çevrimiçi, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22item%22:%5B%22001-142087%22%5D%7D>].

¹⁴⁷ Öcalan hakkında AİHM tarafından verilen iki karar bulunmaktadır. Bunlardan ilki Öcalan'ın yakalanmasını müteakiben yapılan ve yargılama sürecine dair iddiaların da eklendiği başvurudur. Bu hususta 2003 yılında daire, 2005 yılında ise Büyük Daire kararı verilmiş ve AİHS m. 3, 5 ve 6 bakımlarından ihlal kararına hükmedilmiştir. İkinci olarak Öcalan vekilleri tarafından 2003, 2004, 2006 ve 2007 yıllarında çeşitli iddialar ile de AİHM'e başvurulmuş olup daire tarafından 2014 yılında bu başvurular hakkında birleştirilerek karar verilmiştir. Ölüncüye değin infazı devam eden müebbet hapis cezasının AİHS m. 3 ihlali olduğuna yönelik iddia da bu ikinci başvuruda ileri sürülmüş olup bu çerçevede konumuz bakımından ikinci başvuru önem arz etmektedir. Bkz: Öncü, İndirimsiz Müebbet Hapis Cezaları, s. 15-16.

Bilindiği üzere başvuru Abdullah Öcalan; PKK terör örgütünün kurucusu – yöneticisi olup 765 sayılı TCK'nın 125. maddesinde düzenlenen Devletin Birliğini ve Ülkenin Bütünlüğünü Bozma suçundan – 5237 sayılı TCK m. 302 – önce ölüm cezasına mahkûm olmuştur. Bununla birlikte Türk Hukuku'nda ölüm cezasının ilga edilmesiyle birlikte; öncelikle 3.8.2002 tarihli ve 4771 sayılı Kanun ile ölüm cezası, müebbet ağır hapis cezasına dönüştürülmüş, akabinde 14.07.2004 tarihli ve 5218 sayılı Kanun'un geçici 11. maddesi ile hükümlünün cezası ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasına dönüşmüştür.

Türkiye; başvuru indirilemez müebbet hapis cezasına mahkûm olduğu ve bu durumun AİHS m. 3 ihlaline sebebiyet verdiği iddiasına, başvuru işlediği suçların ağırlığı ve esasen mahkûm olduğu müebbet hapis cezasının ölüm cezasının ilgası dolayısıyla bu cezanın dönüştürülmüş hali olduğunu belirterek karşı çıkmıştır¹⁴⁸.

Öcalan kararı incelendiğinde, kararda geniş ölçüde Vinter Kararı'nda yapılan tespitlere atıfta bulunulduğu gözlemlenmektedir¹⁴⁹. İkinci Daire, ilk olarak olaya ilişkin bilgileri ve ilgili mevzuat hükümlerini yeniden zikrederek başvuru cezasının belirli bir süresi infaz edildikten sonra meşru gerekçeler ile salıverilmeyi talep etme imkânının olmadığı tespit etmiştir¹⁵⁰. Ardından Cumhurbaşkanı'nın ceza hafifletme – kaldırma yetkisinin, salıverilme umudu olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği tartışılmıştır. İkinci Daire, Vinter Kararı'na atfen¹⁵¹ insani nedenlerle tahliyenin mahkemenin aradığı tahliye imkânı olarak değerlendirilemeyeceğini belirtmiştir¹⁵². Akabinde Türk Hukuku'nda sıklıkla görülen af uygulaması, salıverilme umudu bağlamında tartışılmış ve fakat Hükümet tarafından başvuru da dâhil olacağı ve salıve-

¹⁴⁸ AİHM İkinci Daire, Öcalan v. Türkiye 2 Kararı, s. 191.

¹⁴⁹ AİHM İkinci Daire, Öcalan v. Türkiye 2 Kararı, s. 193-205.

¹⁵⁰ AİHM İkinci Daire, Öcalan v. Türkiye 2 Kararı, s. 208-209.

¹⁵¹ Vinter Kararı'nda bu nokta "erken tahliyenin bütün anlamı hükümlünün, cezaevi duvarları arkasında değil evde ya da hastanede ölmesi ise, bu durumun gerçek anlamda serbest bırakılma umudu olduğundan şüphe etmek gerekmektedir" şeklinde belirtilmiştir. Vinter ve diğerleri v. Birleşik Krallık Kararı, pg. 127.

¹⁵² AİHM İkinci Daire, Öcalan v. Türkiye 2 Kararı, s. 210.

rilme umudu tanıyan bir yasa tasarısının varlığının ileri sürülmediği, bu nedenledir ki mevcut düzenlemeler ışığında konunun değerlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır¹⁵³. En nihayetinde Hükümetin, başvurucunun işlediği suçların ağırlığına işaret eden savunmasına AİHS m. 3 hükmünün istisna kabul etmez olması nedeniyle itibar edilmemiştir¹⁵⁴.

Yukarıdaki tespitlerin sonucu olarak; başvurucunun mahkûm olduğu ve mahkemenin indirilemez olarak nitelendirdiği müebbet hapis cezasının AİHS m. 3 ihlali anlamına geldiği tespit edilmiştir. Ancak tıpkı Vinter Kararı'nda olduğu gibi ihlal bulgusunun, derhal tahliye edilmeye yönelik bir umut olarak görülemeyeceği belirtilmiş ve fakat Vinter v. Birleşik Krallık kararındaki tespitlere uygun olarak yapılacak yasal düzenlemeler uyarınca, belirli bir infaz sürecinin ardından başvurucunun cezaevinde tutulmasının cezalandırma amaçları ya da tehlikelilik durumu ile açıklanıp açıklanamayacağı ulusal makamların sorumluluğunda olduğu belirtilmiştir¹⁵⁵.

AİHM, Öcalan 2 v. Türkiye kararının ardından 2015 yılında umut hakkı bağlamında Türkiye aleyhine iki ihlal kararı daha vermiştir. Bu kararlardan ilki olan **Kaytan v. Türkiye** kararında¹⁵⁶; başvurucu Hayati Kaytan, 765 sayılı TCK m. 125 hükmü uyarınca ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm olmuştur. AİHM İkinci Daire, bu duruma işaret edip Öcalan 2 v. Türkiye kararına atfen sağlık nedeniyle salıverme ya da affin AİHM içtihatları bağlamında AİHS m. 3 ile uygun salıverilme umudu olarak değerlendirilemeyeceğini, Vinter v. Birleşik Krallık Kararına atfen cezanın gözden geçirilmesine dair herhangi bir usuli düzenlemenin yokluğunda AİHS m. 3 ihlalinin cezaya hükmedilmesi anında vuku bulacağını ve Öcalan 2 v. Türkiye kararındaki tespitlerden anılan başvuruda ayrılmak için herhangi bir özel durum olmadığını belirterek AİHS m. 3 ihlali kararı vermiştir¹⁵⁷.

¹⁵³ AİHM İkinci Daire, Öcalan v. Türkiye 2 Kararı, s. 211.

¹⁵⁴ AİHM İkinci Daire, Öcalan v. Türkiye 2 Kararı, s. 212.

¹⁵⁵ AİHM İkinci Daire, Öcalan v. Türkiye 2 Kararı, s. 214.

¹⁵⁶ AİHM İkinci Daire, Kaytan v. Türkiye Kararı, Başvuru Numarası: 27422/05, T:15.09.2015, Çevrimiçi, <https://hudoc.echr.coe.int/tur#%7B%22itemid%22:%5B%22001-157339%22%5D%7D>.

¹⁵⁷ AİHM İkinci Bölüm, Kaytan v. Türkiye Kararı, pg. 63 -67.

AİHM İkinci Bölüm'ün 2015 yılında konuya dair Türkiye hakkında verdiği bir başka karar ise **Gurban v. Türkiye** kararıdır¹⁵⁸. Başvurucu Emin Gurban da PKK terör örgütü üyesi olup 765 sayılı TCK'nın 125. maddesi uyarınca ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm olmuştur. AİHM İkinci Daire, Öcalan 2 v. Türkiye ve Kaytan v. Türkiye kararlarında müebbet hapis cezasının infazı bakımından Türk Hukuku'nun AİHS m. 3 gereklerini karşılamadığını, bu başvuru özelinde anılan kararlardan ayrılmayı gerektiren özel bir koşulun bulunmadığını belirterek AİHS m. 3 ihlaline karar vermiştir¹⁵⁹. Yine bu davada da AİHM İkinci Bölüm; AİHS m. 3 ihlali tespitinin, başvurucunun yakın zamanda salıverilmesine dair umut ortaya çıkarmayacağını da ayrıca vurgulamıştır^{160/161}.

Umut hakkı ve AYM bireysel başvuru olanağı nedeniyle iç hukuk yollarının tüketilmesi bakımından önem arz eden **Tekin ve Baysal v. Türkiye**¹⁶² kararına da değinmek gerekmektedir. Bir terör örgütü adına gerçekleştirdikleri çeşitli eylemler nedeniyle, ilk başvurucu ölüm cezasına çarptırılmış akabinde yasal değişiklikler gereğince cezası ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına dönüştürülmüş, ikinci başvurucu ise ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırılmıştır. Başvuruculardan ilki 1998, ikincisi ise 2008 yılında hüküm giymiş olup AYM'e bireysel başvuru olanağı getirilmeden evvel 2010 yılında AİHM'e başvurmuşlardır. AİHM; Anayasa Mahkemesinin, somut olayda da görüldüğü üzere, bireysel başvuru hakkının yürürlüğe girmesinden önce başlayan ve bu

¹⁵⁸ AİHM İkinci Bölüm, Gurban v. Türkiye Kararı, Başvuru Numarası: 4947/04, T:15.12.2015, Çevrimiçi, <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%222001-192632%22%5D%7D> Karara konu maddi vakianın, tarafların görüşlerinin ve kararın özeti için ayrıca bkz: Erden Tütüncü, Gurban/Türkiye Kararı, 616-622.

¹⁵⁹ AİHM İkinci Bölüm: Gurban v. Türkiye Kararı, pg. 30 -34.

¹⁶⁰ AİHM İkinci Bölüm: Gurban v. Türkiye Kararı, pg. 35.

¹⁶¹ Doktrinde AİHM'in Gurban Kararında, Vinter Kararında ortaya koyduğu ve Öcalan Kararında pekiştirdiği ilkeleri bir kez daha uygulayarak infazı ölüncüye değin devam eden müebbet hapis cezalarna ilişkin olarak yerleşik bir içtihat oluşturduğunun izlenimini verdiği ifade edilmiştir. Bkz: Erden Tütüncü, Gurban/Türkiye Kararı, s. 622.

¹⁶² AİHM İkinci Bölüm, Tekin ve Baysal v. Türkiye Kararı, Başvuru Numarası: 40192/10 ve 8051/12, T: 17.01.2019, Çevrimiçi, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appidno%22:%5B%228051/12%22%5D%7D%22%22%5D%7D>

başvuru özelinde anılan kararlardan ayrılmayı gerektiren özel bir koşulun bulunmadığını belirterek AİHS m. 3 ihlaline karar vermiştir¹⁶⁸.

Öcalan2 v. Türkiye, Kaytan v. Türkiye, Gurban v. Türkiye ve Boltan v. Türkiye kararları çerçevesinde; AİHM, Türk Hukuku'ndaki ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının kimi koşullarda indirilemez nitelikte olduğuna hükmetmiştir. AİHM; Cumhurbaşkanı'nın cezaları kaldırma – hafifletme yetkisi ile hukuk sistemimizde sıklıkla karşılaştığımız af uygulamalarının ise mahkemenin içtihatları ışığında salıverilme umudu olarak değerlendirilemeyeceğine karar vermiştir. AİHM'in esasen Kaytan v. Türkiye, Gurban v. Türkiye ve Boltan v. Türkiye kararlarında yeniden Türk Hukuku'nu ayrıntılı şekilde incelemeyeceği, Öcalan2 v. Türkiye kararındaki tespitlerden ayrılmaya gerek görmediği anlaşılmaktadır. Bu durum ise konuya dair AİHM içtihadının süreklilik kazandığını göstermektedir. Aşağıda değineceğimiz üzere, Tekin ve Baysal v. Türkiye kararı çerçevesinde ve iç hukuk yollarının tüketilmesi kuralı gereğince AYM'ye bireysel başvuruda bulunmanın aranacağını söyleyebiliriz. Yine de iç hukuk yollarının tüketilmesi bakımından Gömi v. Türkiye kararındaki özel koşulları akılda tutmak uygun olacaktır.

AİHM ihlal kararlarının icrası bakımından sözleşmecî devletlerin, hem ilgili başvurudaki hak ihlalinin gidermeye yönelik bireysel tedbirleri hem de benzer hak ihlallerinin yaşanmaması için genel nitelikteki tedbirleri almaları gerekmektedir¹⁶⁹. Tespit edilen hak ihlalleri ise, yasal düzenlemeler kaynaklıdır. Bu çerçevede gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasına ihtiyaç olduğu gibi aksi halde AİHS m. 46 ile Avrupa Konseyi Statüsü m. 8 uyarınca yaptırımlar ile karşılaşılması olası görülmektedir¹⁷⁰. Kaldı ki yukarıda belirtmiş olduğumuz üzere, çeşitli ülkelerin AİHM'in umut hakkı içtihadı ile bağdaşmayan mevzuatlarında AİHM içtihatları çerçevesinde değişikliklere gittiği – en yakın tarihli örnek olarak Litvanya – görülmektedir. Yapılması gereken yasal düzenlemeler bakımından, Vinter v. Birleşik Krallık Kararı başta olmak üzere AİHM'in

¹⁶⁸ AİHM İkinci Bölüm, Boltan v. Türkiye Kararı, pg. 38 – 43.

¹⁶⁹ Öncü, İndirimsiz Müebbet Hapis Cezaları, s. 30.

¹⁷⁰ Erden Tütüncü, Gurban/Türkiye Kararı, s. 627.

umut hakkına dair güncel kararlarının gösterici nitelikte olduğu kanısındayız. Makalemizin sonuç kısmında bu konu ele alınacaktır.

C. Anayasa Mahkemesi'nin Umud Hakkına Dair Kararları

Hukukumuzda bireysel başvuru sistemi girdikten sonra, bireysel başvuru sisteminin AİHS ile yakın ilgisi dolayısıyla Anayasa Mahkemesi'nin (AYM) kararlarını da değerlendirmek önemli hale gelmiştir¹⁷¹. Genel olarak AYM'nin, AİHM kararları çerçevesinde bireysel başvuruları karara bağlamak eğiliminde olduğunu belirtmek gerekmektedir. Umud hakkına ilişkin olarak ise; AYM kararlarının, konunun esasına giren nitelikte olmadığını ve bu bakımdan Vinter Kararı'nın AYM kararlarına henüz etki edemediğini söylemek mümkündür.

Vinter Kararı'nın ardından 2015 yılında AYM Genel Kurulu'nca karara bağlanan **Abduselam Tatal ve diğerleri** bireysel başvuru kararında¹⁷²; diğer hak ihlali iddialarının yanı sıra başvuru sahiplerinin ölümüne değin infazı devam eden müebbet hapis cezasına çarptırılmaları da yakınma konusu edilmiştir. AYM Genel Kurulu; başvuru sahiplerinin gözetim altına alınmalarının akabinde müdafinin yardımından yararlanamamaları dolayısıyla Anayasa'nın 36. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini tespit etmiş ve adil yargılanma hakkının ihlaline dair sonuçların ortadan kaldırılması için kararın bir örneğinin ilk derece mahkemesine gönderilmesine karar vermiştir.

AYM Genel Kurulu; başvuru sahiplerinin umud hakkı boyutu hakkında ise, gözetim altına müdafinin yardımından yararlanamaması nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edilmesine bağlı olarak yeniden yargılanma yapılmak üzere kararın örneğinin ilgili ilk derece mahkemesine gönderildiğini belirtmiştir. Bu durum nedeniyle de başvuru sahiplerinin indirilemez müebbet hapis cezası bağlamındaki iddialarına - AİHS m. 3 ve Anayasa m. 17 bağ-

171 Anayasa Mahkemesi'nin 1990'lı yıllarda iptal davalarında koşullu salıverilme hükümlerinin farklılaştırılması hususunda vermiş olduğu kararlar için bkz: Özgenc, Genel Hükümler, s. 793 – 794, dp. 157.

172 Abduselam Tatal ve diğerleri Kararı, AYM Genel Kurul, Başvuru Numarası: 2013/2319, T:08.04.2015, Çevrimiçi <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/2319>.

lamındaki hak ihlali iddialarına – yönelik bir değerlendirme yapılmamasına 1 üyenin karşı oyu ile oy çokluğuyla karar verilmiştir^{173/174}.

Abdulsalam Tatal ve diğerleri kararının ardından AYM bölümlerinin umut hakkı bağlamında ileri sürülen hak ihlali iddialarına dair vermiş olduğu kararların da anılan karara koşut olduğu gözlemlenmektedir. Örneğin **AYM Birinci Bölüm’ün Burak Çileli¹⁷⁵ ve Burhanettin Yalçın¹⁷⁶; AYM İkinci Bölüm’ün Aynur Avyüzen¹⁷⁷ ve Veli Özdemir¹⁷⁸** bireysel başvuru kararları bu doğrultuda zikredilebilir. Anılan kararlarda da gözaltında müdafî yardımından yararlanamayan başvuru sahiplerinin adil yargılanma hakkının ihlal edildiği tespit edilerek ihlalin sonuçlarının giderilmesi amacıyla kararın bir örneğinin ilgili ilk derece mahkemesine gönderilmesine karar verilmiş ve bu durum nedeniyle de başvuru sahiplerinin indirilemez müebbet hapis cezasına çarptırılmaları kaynaklı hak ihlali iddialarının ayrıca değerlendirilmemesine oybirliği ile karar verilmiştir¹⁷⁹.

AYM’nin; adil yargılanma hakkı bağlamında hak ihlali tespit edilip ihlal sonucunun giderilmesi için kararının bir örneğini ilgili ilk derece mahkemesine göndermesi durumunda, umut hakkı bağlamında ileri sü-

¹⁷³ AYM Genel Kurulu, Abdulsalam Tatal ve diğerleri Kararı, pg. 77.

¹⁷⁴ Karara karşı oy veren üye ise; ölüncüye değin müebbet hapis cezasına mahkûm olan başvuru sahiplerinin bu vakia nedeniyle hak ihlali iddialarının kabul edilebilirlik incelemesinde kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı kapsamında değerlendirilmesinin başvuru sahiplerinin talebini ve hak ihlali iddialarını karşılamadığını, başvuru esas bakımından çözümünde ise adil yargılanma hakkının ihlali tespiti ile birlikte umut hakkı bağlamında bir karar verilmemesinin eksik inceleme teşkil ettiği ve yeniden yargılanmada da umut hakkı çerçevesinde başvuru sahiplerinin ileri sürdükleri iddiaların değerlendirilmeyeceğini, esas bakımından ise Adalet Bakanlığı’nın başvuruya dair görüş yazısında ölüncüye değin infazı devam eden müebbet hapis cezası kaynaklı hak ihlali iddiasının haklı ve AİHS m. 3 bakımından ihlale sebebiyet verdiği yönündeki görüşü zikredilerek hak ihlali karar verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bkz: AYM Genel Kurulu, Abdulsalam Tatal ve diğerleri Kararı, karşı oy yazısı.

¹⁷⁵ AYM Birinci Bölüm, Burak Çileli Kararı, Başvuru Numarası: 2013/2541, T:09.09.2015, Çevrimiçi, <http://www.kararlariyeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/3b020677-ee58-4eb5-8f6d-907a2c9bd2c0?wordsOnly=False>.

¹⁷⁶ AYM Birinci Bölüm, Burhanettin Yalçın Kararı, Başvuru Numarası: 2013/2578, T:08.09.2015, Çevrimiçi, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/2578>.

¹⁷⁷ AYM İkinci Bölüm, Aynur Avyüzen Kararı, Başvuru Numarası: 2014/784, T:27.10.2016, Çevrimiçi, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/784>.

¹⁷⁸ AYM İkinci Bölüm, Veli Özdemir Kararı, Başvuru Numarası: 2014/785, T:27.10.2016, Çevrimiçi, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/785>.

¹⁷⁹ AYM Birinci Bölüm, Burak Çileli Kararı, pg. 101; AYM birinci Bölüm, Burhanettin Yalçın Kararı, pg. 73; AYM İkinci Bölüm, Aynur Avyüzen Kararı, pg. 59; AYM İkinci Bölüm, Veli Özdemir Kararı, pg. 73.

rülen hak ihlali iddialarını incelemekten imtina ettiği görülmektedir. Bu nedenledir ki AYM kararları, umut hakkına dair esastan bir incelemeyi ihtiva etmemektedir.

Kanımızca AYM'nin yukarıda açıklandığı biçimde umut hakkı bağlamında ileri sürülen hak ihlali iddialarını ayrıca değerlendirmemesi yerinde değildir. Zira her ne kadar aralarında bağlantı olsa da AİHS m. 6 – Anayasa m. 36'da düzenlenen adil yargılanma hakkı ile AİHS m. 3 – Anayasa m. 17'de düzenlenen işkenceye maruz kalmama hakkı/kişinin maddi ve manevi bütünlüğü hakkı, birbirlerinden farklı ve pozitif hukukça ayrıca düzenlenmiş ve güvence altına alınmış haklardır. Keza adil yargılanma hakkının ihlalinin giderilmesi doğrudan, indirilemez müebbet hapis cezasına çarptırılan kişinin bu ceza nedeniyle maruz kaldığı AİHS m. 3 – Anayasa m. 17 bağlamında ki hak ihlalinin telafi etmemektedir.

Konuya Vinter Kararı bakımından yaklaşırsak; AYM kararları, Vinter Kararı'nın asıl önemli yönü olan *“ayrıca infazda belirli bir süre geçip cezalandırma amaçları bakımından infazın devam etmesinin hak ihlaline sebep olup olmadığına dair bir değerlendirme yapılmaksızın, ölüncüye değin infazı devam eden müebbet hapis cezasına çarptırılan kişi bakımından hak ihlalinin cezaya hükmedildiği an meydana geldiği”* tespitine aykırıdır. Zira AYM; yukarıda zikredilen kararları ile yeniden yargılama ile hükümlünün salıverilme olasılığını, umut hakkı bağlamında ileri sürülen hak ihlali iddialarını değerlendirmeme gerekçesi yaparak, cezaya hükmedildiği an AİHS m. 3 – Anayasa m. 17 bağlamında ortaya çıkan hak ihlali vakiasını göz ardı etmiştir.

Kaldı ki adil yargılanma hakkının ihlali nedeniyle yeniden yargılanma sonucunda olası bir tahliye imkânı, Vinter Kararı'nda belirtilen ilkeler ışığında AİHM içtihatlarında belirtilen nitelikte bir salıverilme umudu sağlamamaktadır. Zira adil yargılanma hakkına yönelik ihlal ortadan kaldırılarak yapılan yeniden yargılama sonucunda kişi serbest kalabilir ancak bu durumun umut hakkı ile ilgisi yoktur. Yeniden yargılamada, yeniden yapılacak yargılama faaliyeti ile hüküm tesis edilecek-

tir. Kanunun mahkûmiyet için aradığı şartların gerçekleşmediği yeniden yargılamada ortaya çıkarsa mahkûmiyet kararı verilmemesi doğaldır ve fakat bu durum umut hakkıyla ilintisizdir. Çünkü umut hakkı, müebbet hapis cezası mahkûmu bakımından; cezalandırmanın amaçlarının gerçekleştiği ve tahliyesi kamu güvenliğine yönelik tehlike arz etmediği durumda onun salıverilmek suretiyle toplumla yeniden bütünleşmesine hizmet etmektedir. Bu nedenledir ki belirsiz bir af ihtimali, sağlık nedenleriyle salıverilme dahi umut hakkını gerçekleştirilmekten uzaktır. Ayrıca belirtelim ki yeniden yargılamada mahkûmun ıslah olup olmadığı, salıverilmesinin toplum için tehlike arz edip etmediği pek tabiidir ki tartışılmayacak, olağan şekilde bir yargılama faaliyeti icra edilip hüküm kurulacaktır. Hal böyle iken AYM'nin yeniden yargılama nedeniyle hak ihlali iddialarını değerlendirmemesi, konunun özü itibariyle hatalıdır.

AİHM'in Tekin ve Baysal v. Türkiye kararında, AYM bireysel başvuru yolunun tüketilmemiş olması nedeniyle kabul edilemezlik kararı vermesi yakın dönemde AYM'nin umut hakkına dair kararlar vereceğinin habercisi olarak yorumlanabilir. AYM'nin bireysel başvuru dosyalarında, AİHM kararlarını takip eder şekilde kararlar veriyor oluşu ve AİHM'in umut hakkına dair Türkiye aleyhine vermiş olduğu ihlal tespitleri nedenleriyle AYM'nin de ihlal tespitinde bulunacağı öngörüsünde bulunabiliriz. Bu halde yasal düzenlemeler kaynaklı ihlaller hakkında AYM'nin yasama organına ihlal kararlarının örneğini yollaması ile karşılaşabiliriz ki bu halde yasama organının tasarrufu ise merak konusu olacaktır.

SONUÇ

Çağdaş ceza hukukunda bedensel ceza ortadan kalkmış, yakın geçmişte Avrupa Konseyi sathında ölüm cezası ilga olmuş, cezalandırmanın amacı olarak ıslah fikri önem kazanmıştır. Bir ceza türü olarak hapsedmeye yönelik tartışmalar bulunmakta iken müebbet hapis cezasına yönelik tartışmalar doğal görünmektedir. Müebbet hapis cezasına eleştirel yaklaşan görüşleri; bu cezanın ilgasını savunanlar ile cezanın infazının cezalandırmanın amaçlarına uygun olmasının sağlanmasını savunan-

lar şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. İkinci eğilimin baskın nitelikte olduğunu, bu eğilimin Avrupa'daki çeşitli Anayasa Mahkemeleri – örneğin İtalyan ve Alman Anayasa Mahkemeleri – ile AİHM tarafından benimsendiği görülmektedir. Dolayısıyla müebbet hapis cezasının varlığı, genel olarak insan onuruna ve insan haklarına özelde ise başta m. 3 olmak üzere AİHS'e aykırı görülmemektedir.

Müebbet hapis cezasının infazının cezalandırmanın amaçlarına uygun olmasının sağlanması bakımından Vinter Kararı son derece önemli bir duraktır. Vinter Kararı'nın hem AİHM'in konuya dair önceki içtihatlarını teyit eden hem de bu içtihadı ileri taşıyan karakteri mevcuttur.

AİHM, müebbet hapis cezasının varlığını ve bu cezanın kimi hallerde hükümlünün ömrünün sonuna kadar devamını AİHS'e aykırı görmemektedir. Bununla birlikte müebbet hapis cezasının AİHS'e uygun olabilmesi için hukuken ve fiilen indirilebilir nitelikte olması aranmaktadır. Bu çerçevede infazın bir aşamasında hükümlünün cezasının indirilmesi, askıya alınması, dönüştürülmesi ya da hükümlünün başta koşullu salıverilme olmak üzere erken tahliye hükümlerinden yararlanma durumunun gözden geçirilmesi gerekmektedir. Müebbet hapis cezası hukuken ve fiilen indirilebilir değil ve yine cezanın gözden geçirilmesine yönelik bir hukuksal usul mevcut değil ise bu halde AİHS m. 3 ihlali söz konusu olacaktır. AİHM, gözden geçirme usulü ve süresi bakımından ise – ilk gözden geçirme için 25 yılın uluslararası hukuktaki genel eğilim olduğunu belirterek - sözleşmecî devletlerin takdir marjına vurgu yapmaktadır. Bu paragrafta izah edilenler, AİHM'in konuya ilişkin içtihadının Vinter Kararı ile teyit edilmiş halidir.

Vinter Kararı'nın içtihadı ileri taşıyan yönleri ise; AİHM'in ilgili iç hukuku belirlediği ilkeler uyarınca sıkı şekilde incelemesi ile hak ihlalinin, cezanın gözden geçirilmesine yönelik bir hukuksal usulün mevcut olmadığı durumda hükmün verildiği anda gerçekleşeceğine yönelik tespitidir.

Bu noktada umut hakkı içtihadına dair yanlış bir algıdan da söz etmek gerekmektedir. Umut hakkı içtihadı, bir müebbet hapis cezası

mahkûmunun bir gün muhakkak salıverilmesi anlamına gelmemektedir. Cezalandırma amaçlarının yerine getirildiği ve salıverilmenin kamu güvenliği bakımından tehlike oluşturmayacağı tespit edildikten sonra ancak salıverilme olanaklı olmalıdır. AİHM de ihlal tespit ettiği kararlarında, ihlal bulgusunun başvuruca derhal serbest kalma umudu tanıdığı şeklinde değerlendirilemeyeceğini vurgulamaktadır.

Vinter Kararı'nın ardından verilen kararlar ile birlikte umut hakkına dair AİHM içtihadının süreklilik kazandığını söylemek mümkündür. Trabelsi kararı ile birlikte suçluların iadesi bakımından da umut hakkının önem kazanması, bu içtihadın devamı ve geliştirilmesi noktasında dikkate değerdir. Bununla birlikte Hutchinson kararının bilhassa umut hakkına ilişkin olmak üzere AİHM'in iç hukukları sıkı bir şekilde denetlenmesi noktasında geri adım olarak nitelendiğini belirtmek gerekmektedir. Ancak son dönemde verilen kararlarla birlikte AİHM'in tavrında "karşı – devrim" olarak nitelendirilebilecek keskinlikte bir geri dönüş olmadığını, Vinter kararındaki ölçütler uyarınca incelemelerin devam ettiğini, umut hakkı içtihadının geriye değil ileri gittiğini belirtebiliriz.

Türk Hukuku'nda ise hükümlünün cezasının kanunda belirtilen bir kısmı infaz edildikten sonra iyi halli olmasına bağlı olarak koşullu salıverilmeden yararlanması ve infaz kurumundan tahliye olması mümkün olup kural olarak bu durum müebbet ve ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası mahkûmları için de geçerlidir. Bununla birlikte hukukumuzda bazı hallerde koşullu salıverilme hükümlerinin uygulanması olanak dışıdır. 5218 sayılı Kanun'un geçici 11. maddesi, TMK m. 17/4, İnfaz Kanunu m. 107/16 ve yine İnfaz Kanunu geçici m. 2 hükümleri; işlenen suç nedeniyle doğrudan koşullu salıverilmeyi olanaksız kılarken kimi hallerde de sonradan işlenen fiillere bağlı olarak dolaylı şekilde aynı sonuç gündeme gelebilmektedir.

AİHM; Öcalan v. Türkiye 2 kararında, koşullu salıverilme imkânı olmayan müebbet hapis cezasına dair düzenlemeleri AİHS m. 3 hükmünü ihlal ettiğine karar vermiştir. Cumhurbaşkanı'nın cezaları kaldırma – hafifletme yetkisinin, AİHM içtihatları uyarınca salıverilme umudunu

sağlamadığı ifade edilmiştir. Aynı sebepten dolayı 2015 yılında verilen Kaytan ve Gurban kararlarında ve son olarak da 2019 Şubat ayında verilen Boltan kararında da – bu kez ayrıntılı olarak iç hukuk incelemesi de yapılmayıp Öcalan 2 kararına atıf yapılmakla yetinilerek – ihlal kararları verilmiştir. Konuya dair ihlallerin yasal düzenleme kaynaklı oluşu nedeni ile konuya dair yasal düzenleme ihtiyacı bulunmaktadır.

AYM ise, umut hakkı konusunda meseleyi esastan gündeme alan bir karar vermemiştir. Bununla birlikte AİHM'in Tekin ve Baysal v. Türkiye kararında, AYM bireysel başvuru yolunun tüketilmemiş olması nedeniyle kabul edilemezlik kararı vermesi yakın dönemde AYM'nin umut hakkına dair kararlar vereceğinin habercisi olarak yorumlanabilir. AYM'nin bireysel başvuru dosyalarında, AİHM kararlarını takip eder şekilde kararlar veriyor oluşu ve AİHM'in umut hakkına dair Türkiye aleyhine vermiş olduğu ihlal tespitleri nedenleriyle AYM'nin de ihlal tespitinde bulunacağı öngörüsünde bulunabiliriz. Bu halde yasal düzenlemeler kaynaklı ihlaller hakkında AYM'nin yasama organına ihlal kararlarının örneğini yollaması ile karşılaşabiliriz ki bu halde yasama organının tasarrufu ise merak konusu olacaktır.

Son olarak yakın zamanda gündeme gelmesi muhtemel yasal düzenlemeye dair – AİHM kararlarında belirtilen ilkeler ve cezanın amaçlarına dair genel kabuller çerçevesinde – birtakım önemli noktalara işaret etmek uygun olacaktır.

1- AİHM kararlarında belirtilen ilkeler uyarınca herhangi bir ayırım gözetilmeksizin tüm mahkûmlar bakımından koşullu salıverilmeden yararlanma, kural olarak olanaklı kılınmalıdır. İşlenen suça göre doğrudan ya da dolaylı şekilde cezanın indirilme olanağının söz konusu olmaması, infaz sürecinde mahkûmda gerçekleşen değişikliklerin dikkate alınmaması AİHM kararlarına aykırı mahiyettedir.

2- Bununla birlikte koşullu salıvermenin cezanın belirli sürelerle infazının ardından otomatik bir şekilde gerçekleşmesi uygulamasına son verilmelidir. Koşullu salıverilmenin, çekilmesi gerekli asgari ceza süre-

si dolduktan sonra, cezalandırma amaçlarının yerine getirildiği ve salıverilmenin kamu güvenliği bakımından tehlike oluşturmayacağı tespit edildikten sonra uygulanması, hem koşullu salıverilmenin amacına daha uygun olacak hem de devletin pozitif yükümlülüklerine uygun hareket edilmesi bakımlarında gerekli olacaktır. Aksi halde belirli bir kısmı infaz edilen cezanın ardından doğrudan gerçekleşecek tahliye, gerek ıslah amacının sağlanamaması gerekse de kamu güvenliğini tehlikeye düşürme olasılığı bakımından sorunlar doğuracaktır. AİHM'in umut hakkına yönelik içtihadının, müebbet hapis cezası mahkûmunun bir gün muhakkak serbest bırakılması anlamına gelmediğini bir kez daha yinelemek istemekteyiz.

3- Keza koşullu salıverilmenin amacına uygun şekilde düzenlenmesi ile bu hükümden yararlanmak için infazı gereken asgari sürelerin de uluslararası ölçütlere koşut olarak düzenlenmesi mümkün olacaktır. Zira koşullu salıverilmenin iyi hal şartının etkili bir şekilde uygulanması ile bihakkın tahliye benzer şekilde koşullu salıverilmeden yararlanma durumu son bulacak, böylece infazı gereken asgari sürelerin azaltılmasının önündeki sakınca da ortadan kalkacaktır. AİHM, bu hususta sözleşmecî devletlerin takdirinin söz konusu olacağını belirtmekle birlikte meseleye ilişkin teamülün, ilk inceleme için 25 yıllık bir süre olduğunu ifade etmektedir. Keza yakın zamanda AİHM'in Bodein v. Fransa ile T.P ve A.T v. Macaristan kararlarında süre koşulunu tartıştığını, ilk hürriyetten yoksun bırakılmadan itibaren 30 yıl sonraki (mahkumiyetten itibaren 26 yıl sonra) ilk incelemeye dair düzenlemeyi AİHS m. 3 hükmüne uygun bulurken mahkumiyetten 40 yıl sonra ilk incelemenin yapılmasını ise ihlal olarak değerlendirdiğini belirtmek gerekmektedir.

4- İlk değerlendirmede neticesinde tahliye söz konusu olmaz ise, bir daha değerlendirme yapmamak yine AİHS m. 3 hükmü ile uyumlu olmayacağından periyodik değerlendirme yapılması gerekmektedir. Periyodik değerlendirme süresi hususunda da yasama organının takdir marjı geniştir. Bu hususa ilişkin olarak Uluslararası Ceza Mahkemesi Usul ve Delil Kuralları m. 224/3 hükmünde daha kısa bir süre belirlenmemişse 3 yılda bir değerlendirme yapılması kabul edilmiştir.

5- Koşullu salıverilmeden yararlandırma incelemelerine esas olacak ölçütler açık bir şekilde belirlenmelidir. Bu hususa ilişkin olarak Uluslararası Ceza Mahkemesi Usul ve Delil Kuralları m. 223 hükmünde belirtilen ölçütler yol gösterici olabilecek niteliktedir. Söz konusu ölçütlerin hem hükümlünün ıslah olması/yeniden sosyalleşmesi hem de tahliyenin kamu güvenliğini tehlikeye sokmaması koşullarının ayrıntılarını gösterir biçimde düzenlenmesi yerinde olacaktır.

6- AİHM'in çalışmamızda belirtilen çeşitli kararlarında belirtildiği üzere, yalnızca yasal olarak cezanın indirilebilir olması yeterli olmamakta aynı zamanda hükümlünün yeniden sosyalleşmesine dair de gereken olanaklar/tedbirler alınmalıdır. Bu çerçevede bilhassa ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının infaz usulüne dair yeniden sosyalleşmeyi engelleyici (çalıştırmama, havalandırma süresinin, iletişim olanaklarının kısıtlılığı gibi) düzenlemelerin yeniden ele alınmasında fayda bulunmaktadır. Aksi halde gereken yasal değişiklikler yapılsa bile fiilen yeniden sosyalleşme olanağı yaratılmadığı için koşullu salıverilmeden yararlanmak mümkün olmayacaktır.

7- Umut hakkı içtihadında önemli olan nokta, cezanın yasal olarak ve fiilen indirilebilir olması olup cezanın indirilmesi hususunda bir mekanizmanın varlığı gerekmektedir. Kuşkusuz ki bu mekanizmaya dair esaslar konusunda yasama organının geniş bir takdir marjı söz konusudur. Usule ilişkin olarak aşağıdaki hususların düzenlenmesi yerinde olacaktır:

a- Koşullu salıverilmeden yararlandırma hususunda karar verecek organ

b- Islah olma/tahliyenin tehlikeli arz etmemesi hususlarının tespiti bakımından uzmanların inceleme yapmasına dair esaslar

c- İncelemenin usulü ve azami süresi

d- Kararların denetime elverişli olacak biçimde gerekçeli oluşu

e- Kararların yargısal denetimi

f- Koşullu salıverilmeden yararlandırma usulü içerisindeki yargı kararlarının duruşma yapılmak suretiyle mi yoksa dosya üzerinden mi karar verileceği, hükümlü ve müdafinin görüşlerini açıklamasını güvence altına alan düzenlemeler

8- Burada bir sorun olarak siyasi suçluların ıslahı meselesi de göz ardı edilmemelidir¹⁸⁰. Bilhassa da konuyu teknik hukuk terimi olarak siyasal suçtan öte geniş anlamda siyasi olarak kabul edilebilecek suçlar ve bu suçların failleri bakımından düşünmek gerekmektedir. Bu kişiler bakımından ıslah koşulu, siyasi düşüncelerin değişimi şeklinde anlaşılmalıdır. Dolayısıyla kanaatimizce tahliye edip etmeme noktasında karar verilirken hükümlünün siyasi görüşlerini değiştirmesi aranmamalı, yeniden sosyalleşme/ıslah olma ile tehlikelilik halinin son bulmasına dair bu konuda kabul edilen ve diğer hükümlüler bakımından uygulanacak ölçütler çerçevesinde değerlendirme yapılmalıdır.

180 Bu meseleye dair ayrıntılı tartışma için bkz: Aydınoğlu, Tahliye Umudu Olmayan Hapis Cezası, s. 80 – 84.

KAYNAKÇA

I. KİTAPLAR VE MAKALELER

Altınok Villemin, Derya: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Işığında Ağırlandırılmış Müebbet Hapis Cezalarının Kesintisiz İnfazının İşkence Yasağı Açısından İncelenmesi, T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014. (**Ağırlandırılmış Müebbet Hapis Cezası**).

Aydınoglu, İdil: Tahliye Umudu Olmayan Hapis Cezası, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Yüksek Lisans Programı, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Beccaria, Cesare: Suçlar ve Cezalar Hakkında, 3. Baskı, Çev: Sami Selçuk, Ankara, İmge, 2013.

Demirbaş, Timur: İnfaz Hukuku, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, Seçkin, Ankara, 2015.

Dikmen, Pınar: “Umut Hakkı Kapsamında Güncel Gelişmeler”, Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S:1, 2015, s. 195-209. (**Umut Hakkı**).

Erden Tütüncü, Efser: “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Gurban/Türkiye Kararına İlişkin Değerlendirmeler”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 2, Temmuz 2016, Sayfa: 615-630. (**Gurban/Türkiye Kararı**).

Erem, Faruk: Bir Ceza Avukatının Anıları, 10. Baskı, Ankara, Murat Kitabevi, 2014.

Foucault, Michel: Hapishanenin Doğuşu, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, 7. Baskı, Ankara, İmge, 2017.

Gramatica, Filippo: Toplumsal Savunma İlkeleri, 2. Baskı, Çev: Sami Selçuk, Ankara, İmge, 2005.

Günebakan, Mustafa: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Umut Hakkı, T.C. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2018. (**Umut Hakkı**).

Hugo, Victor: Bir İdam Mahkûmunun Son Günü, 16. Baskı, Çev: Volkan Yalçıntoklu, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019,

Karakaş Doğan, Fatma: Cezanın Amacı ve Hapis Cezası, İstanbul, Legal, 2010. (**Cezanın Amacı**).

Karakaş Doğan, Fatma: “Müebbet Hapis Cezası ve Cezanın Amacı”, Ceza Hukuku Dergisi, S:13, Ağustos 2010, s. 47-69. (**Müebbet Hapis Cezası**).

Kıdıl, Fahrettin: “Cezalandırmanın Amacı ve Umut Hakkı Bağlamında Koşullu Salıverilme Yasakları”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S:138, 2018. (**Koşullu Salıverilme Yasakları**).

Okuyucu Ergün, Güneş: “AİHM Kararları Işığında Müebbet Hapis Cezasına İlişkin Bazı Değerlendirmeler”, Güncel Hukuk Dergisi, Aralık 2013, s. 56-57. (**Müebbet Hapis Cezası**).

Öncü, Mehmet: “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 3. Maddesi ve İndirimsiz Müebbet Hapis Cezaları”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S:115, 2014, s. 13-36. (**İndirimsiz Müebbet Hapis Cezaları**).

Özbek, Veli Özer: İnfaz Hukuku, Geliştirilmiş ve Güncellenmiş 10. Baskı, Seçkin, Ankara, 2018.

Özgenç, İzzet: Ceza Hukuku Genel Hükümler, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 15. Bası, Ankara, Seçkin, 2019. (**Genel Hükümler**).

Roxin, Claus: “Yeni TCK ile Türkiye Avrupa’ya dâhil oluyor (Röportaj)”, Hukuki Perspektifler Dergisi, S:2, Sonbahar 2004, s. 21-24.

Şen, Ersan, Beyza Başer: Koşullu Salıverilme Denetimli Serbestlik ve Ceza İnfaz Sorunları, Güncellenmiş ve Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara, Seçkin, 2018.

Taşkın, Ozan Ercan: “AİHM Kararları Işığında Müebbet Hapis Cezasının Bugünü ve Geleceği”, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S:121-122, Eylül – Ekim 2014, s. 65-97. (**Müebbet Hapis Cezası**).

Toroslul, Haluk: Ceza Müeyyidesi, Ankara, Savaş Yayınevi, 2010.

Yetkin, Erdi: Türk Ceza Kanunu’nda Hükumete Karşı Suç, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, 2018.

II. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARI

AİHM Büyük Daire: **Vinter ve diğerleri v. Birleşik Krallık Kararı**, Başvuru Numarası: 66069/09, 130/10, 3896/10, T: 09.07.2013, Çevrimiçi, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-122664%22%5D%7D>}.}

AİHM Büyük Daire: **Hutchinson v. Birleşik Krallık Kararı**, Başvuru Numarası: 57592/08, T:17.01.2017, Çevrimiçi, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-170347%22%5D%7D>}.}

AİHM İkinci Daire: **Öcalan v. Türkiye Kararı (2)**, Başvuru Numarası: 24069/03, 197/04, 6201/06, 10464/07, T:18.03.2014, Çevrimiçi, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-142087%22%5D%7D>}.}

AİHM İkinci Bölüm: Laszlo Magyar v. Macaristan Kararı, Başvuru No: 73593/10, T: 20.05.2014, Çevrimiçi, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-144109%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-144109%22]})

AİHM Dördüncü Bölüm: Harakchiev ve Tolumov v. Bulgaristan Kararı, Başvuru No: 15018/11, 61199/12, T: 08.07.2014, Çevrimiçi, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-145442%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-145442%22]})

AİHM Dördüncü Daire: Trabelsi v. Belçika Kararı, Başvuru Numarası: 140/10, T:04.09.2014, Çevrimiçi, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-146372%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-146372%22]}).

AİHM Beşinci Bölüm: Bodein v. Fransa Kararı, Başvuru No: 40014/10, T: 13.11.2014.

AİHM İkinci Daire: Kaytan v. Türkiye Kararı, Başvuru Numarası: 27422/05, T:15.09.2015, Çevrimiçi, [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22itemid%22:\[%22001-157339%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22itemid%22:[%22001-157339%22]}).

AİHM İkinci Daire: Gurban v. Türkiye Kararı, Başvuru Numarası: 4947/04, T:15.12.2015, Çevrimiçi, [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22itemid%22:\[%22001-159194%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22itemid%22:[%22001-159194%22]}).

AİHM Büyük Daire: Murray v. Hollanda Kararı, Başvuru No: 10511/10, T: 26.04.2016, Çevrimiçi, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-162614%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-162614%22]})

AİHM Dördüncü Bölüm: T.P. ve A.T. Kararı, Başvuru No: 37871/14, 73986/14, T: 04.10.2016, Çevrimiçi, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-166491%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-166491%22]})

AİHM İkinci Bölüm: Matiosaitis ve diğerleri v. Litvanya Kararı, T:23.05.2017, Çevrimiçi, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-173623%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-173623%22]})

AIHM İkinci Bölüm: **Tekin ve Baysal v. Türkiye Kararı**, Başvuru Numarası: 40192/10 ve 8051/12, T: 17.01.2019, Çevrimiçi, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:\[%228051/12%22\],%22itemid%22:\[%22001-192797%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%228051/12%22],%22itemid%22:[%22001-192797%22]})

AIHM İkinci Bölüm: **Boltan v. Türkiye Kararı**, Başvuru Numarası: 33056/16, T: 12.02.2019, Çevrimiçi, [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-192632%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-192632%22]}) .

AIHM İkinci Bölüm: **Gömi v. Türkiye Kararı**, Başvuru Numarası: 38704/11, T:19.02.2019, Çevrimiçi.

AIHM Beşinci Bölüm: **Petukhov v. Ukrayna 2 Kararı**, Başvuru No: 41216/13, T: 12.03.2019, Çevrimiçi, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-191703%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-191703%22]}).

AIHM Birinci Bölüm. **Marcello Viola (2) Kararı**, Başvuru No: 77633/16, T: 13.06.2019.

AIHM İkinci Bölüm: **Dardanskis v. Litvanya**, Başvuru No: 74452/13, T:18.06.2019, Çevrimiçi, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-194713%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-194713%22]}).

III. ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI

AYM Genel Kurul: **Abduselam Tatal ve diğerleri Kararı**, Başvuru Numarası: 2013/2319, T:08.04.2015, Çevrimiçi <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/2319> .

AYM Birinci Bölüm: **Burak Çileli Kararı**, Başvuru Numarası: 2013/2541, T:09.09.2015, Çevrimiçi, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/2541>.

AYM Birinci Bölüm: **Burhanettin Yalçın Kararı**, Başvuru Numarası: 2013/2578, T:08.09.2015, Çevrimiçi, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/2578>.

AYM İkinci Bölüm: **Aynur Ayyüzen Kararı**, Başvuru Numarası: 2014/784, T:27.10.2016, Çevrimiçi, <https://kararlarbilgibankasi.ana-yasa.gov.tr/BB/2014/784>.

AYM İkinci Bölüm: **Veli Özdemir Kararı**, Başvuru Numarası: 2014/785, T:27.10.2016, Çevrimiçi, <https://kararlarbilgibankasi.ana-yasa.gov.tr/BB/2014/785>.

IV. İNTERNET KAYNAKLARI

http://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2010/01/rk20100116_2bvr229909.html, Çevrimiçi, 10.10.2019.

<http://www.cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/198201915183913.pdf>, Çevrimiçi, 10.10.2019.

https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Life_sentences_ENG.pdf, Çevrimiçi, 10.10.2019

https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Extradition_life_sentence_ENG.pdf, Çevrimiçi, 10.10.2019.

https://www.icc-cpi.int/nr/rdonlyres/ea9aef7-5752-4f84-be94-0a655eb30e16/0/rome_statute_english.pdf, Çevrimiçi, 10.10.2019.

<https://www.icc-cpi.int/iccdocs/pids/legal-texts/rulesprocedureevidenceeng.pdf>, Çevrimiçi, 10.10.2019.

<https://www.theguardian.com/law/2013/jul/09/whole-life-sentences-david-cameron-human-rights>, Çevrimiçi, 10.10.2019.

<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/section/269>, Çevrimiçi, 10.10.2019.

<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1997/43/section/28>, Çevrimiçi, 10.10.2019.

<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1965/71>, Çevrimiçi, 10.10.2019.